SLOVANSKÝ OBZOR

č. 1/2022
roč. 2
ISSN 2729-9570

Informačný spravodajca Matice slovenskej pre slovanský svet a slovenské zahraničie

BUSTA ADOLFA SVÄTOPLUKA OSWALDA V SRIEMSKEJ RAČI

K STOROČNICI NARODENIA TIBORA KÖNIGA

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ OKRÚHLY STÔL CIRKEV A HISTORICKÁ PAMÄŤ

ROZHOVOR S PREDSEDOM MATICE CHORVÁTSKEJ MIROM GAVRANOM

SLÁVNOSTNÉ OTVORENIE SLOVENSKÉHO DOMU V RIJEKE

VYŠIEL NOVÝ ALMANACH SLOVÁCI V POĽSKU

SLOVANSKÝ OBZOR

Informačný spravodajca Matice slovenskej pre slovanský svet a slovenské zahraničie
roč. 2, č. 1/2022 ISSN 2729-9570

OBSAH

Editoriál
Peter Schvantner, tajomník Matice slovenskej, člen redakčnej rady Slovanského obzoru, Slovensko — 3

Prehľad zo slovanského sveta
Katarína Pucovská, informačný portál kulpin.net, Srbsko — *Busta Adolfa Svätopluka Oswalda v Sriemskej Rači* — 4

Anna Konderlová, předsedkyně Matice slezské, pobočný spolek v Bystřici nad Olší, Česko — *Z činnosti Matice slezské, pobočného spolku v Bystřici nad Olší* — 5

Miloslav Strehársky, Matica slovenská v Rijeke, Chorvátsko — *Slávnostné otvorenie Slovenského domu Matice slovenskej v Rijeke* — 6

Marta Demjénová, predsedníčka miestnej slovenskej menšinovej samosprávy v obci Mlynky, Maďarsko — *Šimon a Júda zatancovali posledný fašiangový tanec* — 7

Matica bunjevská – redakčná rada, Srbsko — *Bunjevský jazyk – štvrtý v úradnom používaní v meste Subotica* — 8

Peter Schvantner – Zuzana Pavelcová, Matica slovenská, Slovensko — *V Budapešti odhalili pamätnú tabuľu Jozefovi Karolovi Viktorinovi* — 9

Michail Jurjevič Dronov – Sergej Michajlovič Sloistov, Ústav slavistiky, Ruská akadémia vied, Rusko — *Medzinárodný vedecký okrúhly stôl K 1030. výročiu pravoslávia v bieloruských krajinách v roku historickej pamäti v Bielorusku* — 11

Nebojša Kuzmanović, riaditeľ Archívu Vojvodiny, Nový Sad, Srbsko — *Slovensko, môj druhý domov. Aktivity zamerané na zveľadenie srbsko-slovenských stykov* — 12

Jozef Polom, Veľká Británia — *Sympózium moderného človeka* — 14

Dejiny
Martin Jarinkovič, Východoslovenské múzeum v Košiciach, Slovensko — *Aspekt slovanskej vzájomnosti vo vzťahoch Slovenskej republiky a Kráľovstva Juhoslávie v rokoch 1939 – 1941* — 15

Sandra Iršević, Matica bunjevská, Srbsko — *Šlinger ako bunevské písmo* — 18

Rozhovor
Rozhovor s predsedom Matice chorvátskej Mirom Gavranom, Chorvátsko — *Najsilnejšou stránkou našej Matice je jej členstvo. Ľudia v Chorvátsku veľmi pozitívne vnímajú Maticu chorvátsku ako strážkyňu našej tradície, ale aj staviteľku budúcnosti nášho národa* — 19

Velikáni slovanstva
Pavol Parenička, Slovenský literárny ústav Matice slovenskej, Slovensko — *Dva „čierne roky" (2020 a 2021) Matice slovenskej v Martine* — 21

Katarína Pucovská, informačný portál kulpin.net, Srbsko — *K storočnici narodenia Tibora Königa* — 24

Knižnica slovanského sveta
Milica Majeriková-Molitoris, Spolok Slovákov v Poľsku, Poľsko — *Vyšiel nový Almanach Slováci v Poľsku* — 26

Pripomíname si... — 27

Redakčná rada: JUDr. Marián Gešper (predseda rady), PhDr. Pavol Madura (šéfredaktor), PhDr. Zuzana Pavelcová, ThLic. Mgr. Viliam Komora, PhD., doc. PaedDr. Pavol Parenička, CSc., Mgr. Peter Schvantner

Sídlo redakcie:
Matica slovenská
P. Mudroňa 1, 036 01 Martin
e-mail: pavol.madura@matica.sk
Jazyková redaktorka: Ing. Janka Farkašová
Vydala © Matica slovenská 2022
www.matica.sk

MATICA SLOVENSKÁ

Za správnosť údajov v jednotlivých príspevkoch zodpovedajú autori.
ISSN 2729-9570

Grafická úprava: PaedDr. Eva Čulenová, PhD., Signis – vydavateľstvo
Preklad z bunjevského jazyka: Mgr. art. Milina Sklabinski, PhD.
Jazyková korektúra prekladu z chovátskeho jazyka: Mgr. Sandra Kralj Vukčić, PhD.
Časopis vychádza v slovenskom, anglickom a ruskom vydaní.

Na obálke: Spoločná snímka z rokovania s predstaviteľmi Archívu vojvodinských Slovákov na Úrade vlády SR. Zľava: P. Jašek – Ústav pamäti národa, M. Antolík – hlavný štátny radca SR, K. Obšust – sociálny antropológ a archeológ, L. Drábiková – poslankyňa Národnej rady SR, N. Kuzmanović – riaditeľ Archívu Vojvodiny, I. Galbavá – poradkyňa predsedu vlády SR, M. Gešper – predseda MS, P. Schvantner – tajomník MS

Redakcia si vyžaduje krátenie príspevkov.

Peter Schvantner, tajomník Matice slovenskej, člen redakčnej rady Slovanského obzoru, Slovensko

Vážení čitatelia,

„Národy, ktoré odvrhli Kráľovstvo Božie, spravodlivosť, opravdivé ľudské konanie, zabudli na Boha a zaujímali sa len o to ‚ostatné', teda len o svetské veci, rad za radom upadli, a tento výrok sa aj v budúcnosti ukáže ako pravdivý. Vzchopme sa, Slovania!" To je výzva Ľudovíta Štúra, ktorá je aktuálna dodnes. Zdôrazňuje sa tu spolupráca medzi slovanskými národmi, čo je pre nás životne dôležité. Preto je kľúčové pokračovanie vydávania Slovanského obzoru – informačného spravodajcu Matice slovenskej pre slovanský svet a slovenské zahraničie. Je veľmi dôležité, aby sa pokračovalo v aktívnej spolupráci Matice slovenskej s ostatnými slovanskými inštitúciami, ale aj s vedeckými pracovníkmi a váženými osobnosťami v slovanskom svete. Práve výraz „slovanský svet" je veľmi príznačný pre nás Slovanov, keďže sme v skutočnosti v mnohých črtách odlišní od ostatných národov sveta. A dovolím si povedať, že svojou kultúrnosťou a vedeckými výsledkami patríme na čelo civilizovaného sveta.

Znalci matičných dejín veľmi dobre vedia, že to bola práve Matica slovenská, ktorá ako prvá inštitúcia po vzniku Česko-Slovenska v roku 1918 sa začala zaujímať o život Slovákov žijúcich v zahraničí. Táto aktivita postupom času a zmenou politických a spoločenských pomerov prerástla do spolupráce s rôznymi slovanskými inštitúciami. Keďže mám vyštudovanú politológiu a na univerzite som mal blízko aj k medzinárodným vzťahom, považujem túto spoluprácu za veľmi dôležitú a obohacujúcu. Je preto skutočne výnimočné, že Slovanský obzor uzrel svetlo sveta na základe rokovaní 4. kongresu matíc a inštitúcií slovanských národov, ktorý sa konal 5. a 6. júna 2019 v Martine na Slovensku. Vždy je historicky podstatné, aby sa výsledky takýchto rokovaní pretavili aj do reálnych skutkov. Práve takáto dôslednosť niekedy v našom slovanskom svete chýba, čo však našťastie neplatí pre Slovanský obzor. Vzájomná informovanosť, nadväzovanie dialógov, prehlbovanie vedeckej a inej spolupráce je kľúčovým faktorom pre zvyšovanie úrovne vo všetkých oblastiach nášho slovanského sveta a života. Ja osobne sa budem tejto tematike aktívne venovať, keďže ju považujem za dôležitú nielen pre matičné hnutie, ale aj pre už spomínaný slovanský svet. Netreba však zabúdať, že tento náš spoločný informačný spravodaj je zameraný na informovanie širokej matičnej a slovanskej spoločnosti. Preto je skvelé, že sa vydáva prioritne v elektronickej forme, čo je v súčasnej dobe nesmierne dôležité. Jeho „šíriteľnosť" je teda na vysokej úrovni a v nemalej forme prispieva k jeho popularizácii. Rovnako je dôležité, že sa aj toto číslo pripravilo v ďalších jazykových mutáciách. Keďže v matičnom hnutí je tradícia v spolupráci so slovanskými inštitúciami a jednotlivcami pevne zakorenená, preto je vydávanie Slovanského obzoru nesmierne podstatné. Mnohých to môže inšpirovať k aktivite alebo v začatí angažovania sa v zahraničnej problematike, čo by bolo značným úspechom. V prvom rade je však potrebné naďalej pokračovať vo vydávaní tohto spravodaja a som rád, že sa na tom môžem podieľať ako člen redakčnej rady.

Treba ešte zdôrazniť, že Matica slovenská vyhlásila rok 2022 za Rok odkazu štúrovcov. V roku 2022 uplynie presne dvesto rokov od narodenia viacerých významných štúrovcov. Mnohí z nich boli nositeľmi myšlienky spolupráce medzi slovanskými národmi v rôznych formách, na čo netreba pri ich spomienke zabúdať.

Ako je dobrým zvykom pre Slovanský obzor, tak aj v tomto čísle nájdete mnoho zaujímavého. Je podstatné, aby sa v každom čísle objavili noví autori a aby sa aj takýmto spôsobom šírili myšlienky zo slovanského sveta. V rámci prehľadu zo slovanského sveta si môžete prečítať zaujímavosti od sestier a bratov zo Srbska, Česka, Chorvátska, Ruska, ale napríklad aj z Veľkej Británie. Osobitne som rád, že sa nadviazala užšia spolupráca s Nebojšom Kuzmanovićom, riaditeľom Archívu Vojvodiny.

Žijeme v ťažkej dobe pre pronárodné a proslovanské myšlienky. Avšak, ako nás učia dejiny, každá epizóda ľudskej spoločnosti sa raz skončí a my musíme naďalej pokračovať v práci pre naše národy a slovanstvo. Len poctivá a často drobná práca môže priniesť výsledky, ktoré chceme. Treba vytrvať a trpezlivo pokračovať na ceste, po ktorej spolu kráčame. A preto si opäť pomôžem Ľudovítom Štúrom: *„Preto nech neprejde jediný deň bez toho, aby ste vy, Slovania a synovia týchto kmeňov, nevykonali jediný dobrý skutok pre svoj kmeň, obraňujte jeho právo, vzdelávajte ho a nestaňte sa nikdy služobníkmi jeho cudzích vládcov."*

BUSTA ADOLFA SVÄTOPLUKA OSWALDA V SRIEMSKEJ RAČI

Katarína Pucovská, informačný portál kulpin.net, Srbsko

Pózovanie pred bustou krátko po jej odhalení. Foto: kulpin.net

Slávnostný program s odhalením pamätnej busty Adolfa Svätopluka Oswalda, Slováka, ktorý zahynul v srbsko-tureckej vojne, v bitke pri Sriemskej Rači 4. júla 1876, prebiehal 23. septembra 2021 napoludnie v tejto dedinke v hraničnom pásme s Republikou srbskou. Oswald bol členom dobrovoľníckych jednotiek v srbskej divízii Drina bojujúcej proti Osmanskej ríši. Finančné prostriedky na vypracovanie a postavenie pamätnej busty zabezpečil Výbor pre postavenie pamätníka Adolfa Svätopluka Oswalda – Nový Sad na čele s riaditeľom Archívu Vojvodiny Nebojšom Kuzmanovićom a mesto Sriemska Mitrovica. V roku 2021 sme si pripomenuli 145. výročie úmrtia Adolfa Svätopluka Oswalda a tento pamätník by podľa slov účastníkov oslavy mal byť aj určitou metaforou a symbolom srbsko-slovenského priateľstva, ktoré má hlboké korene a ktoré zaväzujú aj súčasníkov pestovať a prehlbovať tieto vzťahy. Pamätník spoločne odhalili štátny tajomník Ministerstva zahraničných vecí Srbska Nemanja Starović a veľvyslanec Slovenskej republiky v Srbsku J. E. Fedor Rosocha.

Slávnosť pri príležitosti odhalenia pamätníka prebiehala na presné poludnie na nádvorí Základnej školy v Sriemskej Rači. Slávnostné príhovory mali predstavitelia Srbska, Slovenska a zástupcovia mesta Sriemska Mitrovica na čele so starostkou Sriemskej Mitrovice Svetlanou Milovanovićovou. Na slávnosti odhalenia busty sa zúčastnil aj biskup Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v Srbsku Jaroslav Javorník, predseda Matice slovenskej v Srbsku Branislav Kulík, čestný predseda Matice slovenskej v Srbsku Rastislav Surový, predseda Združenia Srbov na Slovensku Stane Ribič, antropológ a archeológ Kristijan Obšust a ďalší.

V programe osláv vystúpil Komorný zbor Zvony a spevokol Ozvena zo Selenče, ktorý pod vedením Juraja Súdiho a za sprievodu selenčského orchestra najprv zaspieval hymny Srbska a Slovenska. Obsiahlejší referát o Adolfovi Svätoplukovi Oswaldovi prečítal Nebojša Kuzmanović a spevák Miša Blizanac predniesol pieseň Srbská zástava, ktorej autorom ja Svetozar Miletić. Príležitostnú báseň a Oswaldov text si prítomní vypočuli v prednese Anny Asodiovej z Kysáča, selenčské zbory zaspievali ešte pieseň Kto za pravdu horí a fujarista Michal Struhár z Báčskeho Petrovca priniesol do tohto sriemskeho mestečka tóny fujary, slovenského hudobného nástroja, a bačovské piesne. Bustu stvárnil sriemskokarlovecký sochár Đorđe Lazić Ćapša.

Adolf Svätopluk Oswald

(12. máj 1839 Banská Bystrica – 4. júl 1876, v bitke pri Sriemskej Rači) bol spisovateľ, novinár, redaktor. Pseudonym: A. Sv. Bystrický, Detvan, A. S. Pohronský, Turanský, Turský, Urpinov, Urpinský. Základné a stredoškolské vzdelanie získal v Banskej Bystrici, v r. 1863 – 1866 študoval filozofiu na univerzite v Prahe. Roku 1862 bol pisár pri stoličnom súde v Banskej Bystrici, neskôr redaktor v Prahe, na Slovensku a v Budapešti. Dobrovoľník v srbsko-tureckej vojne, padol v boji. Príslušník generácie okolo almanachu Napred. Básnickou tvorbou sa zaradil do prúdu epigónskej poštúrovskej tvorby. Autor veršovaných povestí, biografických profilov, politických komentárov, úvah a spravodajských príspevkov v slovenských, českých a nemeckých časopisoch. Prekladateľ z nemčiny, poľštiny a maďarčiny. (zdroj: sk.wikipedia.org)

Z ČINNOSTI MATICE SLEZSKÉ, POBOČNÉHO SPOLKU V BYSTŘICI NAD OLŠÍ

Anna Konderlová, předsedkyně Matice slezské, pobočný spolek v Bystřici nad Olší, Česko

V roce 2021 se Matice slezská (MS), pobočný (pob). spolek (sp.) v Bystřici nad Olší, i přes nepříznivou situaci spojenou s covidem-19 a z toho plynoucích omezení, snažila o to, aby činnost spolku neustala. Uskutečnily se některé akce, které zaujaly nejen členy, ale také veřejnost. Připomeňme některé.

Pietní vzpomínky výročí konce druhé světové války v květnu byly zcela zásadně poznamenány aktuální pandemickou situací, obdobně, jak tomu bylo před rokem. Členové MS za dodržení všech protiepidemiologických opatření položili kytice u pomníku padlých bystřických občanů v 2. světové válce společně s vedením obecního úřadu v Bystřici. Každoročně pak uctili památku padlých odbojářů MUDr. Jaroslava Míčka a Jana Heczka, kteří byli na sklonku války, 25. března 1945, zavražděni gestapem.

Anna Konderlová pri preave v Kostole Povýšení sv. Kříže v Bystřici nad Olší. Foto: Teodor Hybler

Členové MS, pob. sp. v Bystřici nad Olší, se v červenci zůčastnili v pořadí již 9. legionářského marše na hoře Polední v Bystřici. Předsedkyně MS Anna Konderlová a Jiří Parma, člen oblastního výboru MS z Českého Těšína, zde pronesli projev, kde přítomné seznámili s činností MS.

V neděli 29. srpna 2021 se po druhé bohoslužbě zaplnil Kostel Povýšení svatého Kříže v Bystřici nad Olší věřícími nejen z Bystřice n./O., ale také z Třince, Nýdku, Košařisk ad. Předsedkyně Matice slezské v obci Anna Konderlová připomněla význam, jaký pro křesťanství a český národ znamená.

Do posledního místa byl 28. září zaplněn přednáškový sál v informačním centru Muzic v Bystřici nad Olší. Matice slezská za finanční podpory obce Bystřice zde prezentovala Almanach II., se kterým přítomné seznámil PhDr. Petr Majer, kronikář obce. V přednášce zmínil tři významná výročí letošního roku – 1100. výročí zavraždění kněžny Ludmily, 110. výročí narození učitele a bystřického kronikáře Karla Gaury a 100. výročí narození spisovatelky Marty Rulfové. Starosta obce Mgr. Roman Wróbel ve svém krátkém vystoupení vyjádřil podporu činnosti Matice slezské v obci, poděkoval všem, kteří na tento státní svátek na přednášku přišli. Na závěr přednášky předal předseda ČsOL jednoty Frýdek Místek br. Petr Majer Pamětní medaili ke 100. výročí založení ČsOL paní Anně Konderlové, předsedkyni Matice slezské, pob. spolku v Bystřici nad Olší. Po přednášce se členové Matice slezské odebrali položit květiny k Památné lípě, kterou vysadili v roce 2018, kdy si připomněli sté výročí vzniku Československa.

Dne 28. října 2021 si členové MS připomněli položením květin u Památné lípy vznik Československej republiky před 103. léty.

V letošním roce připravujeme vydání třetího Almanachu MS, který bude obsahovat výročí významných osobností obce Bystřice. Jde především o 160. výročí zakladatele Slezské matice osvěty lidové Jiřího Štefka, 130. výročí narození Jana Heczka, člena MS, Sokola a skautu v obci, 120. výročí narození učitele, jednatele Slezské matice osvěty lidové a vedoucího skautského oddílu Oldřicha Štěrby a 115. výročí narození generálporučíka Josefa Hečka, čestného občana naší obce. V měsíci květnu (20. – 22. 5. 2022) se naši členové zúčastní 53. slezských dnů v Dolní Lomné, v měsíci červnu (1. – 2. 7. 2022) pak jubilejního 30. festivalu Na Pomezí – jde o festival country, trampské, folkové, bluegrassové aj. písně ze tří pomezních států – ČR, Slovenska a Polska, a v neposlední řadě 30. července jubilejního 10. legionářského marše v Bystřici na hoře Polední.

Slovenský dom Matice slovenskej v Rijeke

SLÁVNOSTNÉ OTVORENIE SLOVENSKÉHO DOMU MATICE SLOVENSKEJ V RIJEKE

Miloslav Strehársky, Matica slovenská v Rijeke, Chorvátsko

V utorok 28. decembra 2021 sa o 17.00 hodine uskutočnilo slávnostné otvorenie zrekonštruovaných priestorov nového sídla Matice slovenskej v Rijeke v Chorvátskej republike (ChR) – Slovenského domu, novej budovy MS v Rijeke kúpenej z prostriedkov Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí SR, ktorá jej bola slávnostne odovzdaná 27. júla 2021. Slávnosť sa konala s finančnou podporou Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí SR (USŽZ SR), Úradu pre ľudské práva a práva národnostných menšín ChR (ULjPPNM RH), Rady pre národnostné menšiny ChR (SNM RH), Zväzu Slovákov v ChR (ZS ChR), Mestskej rady Rijeka a Primorsko-gorskokotarskej župy (PGŽ). Podujatie rešpektovalo epidemiologické pokyny Štábu civilnej ochrany ChR. Po odznení slovenskej hymny v podaní speváckej skupiny Slovenka a chorvátskej hymny v podaní tamburášskeho zboru Zametski koren privítala predsedníčka MS v Rijeke a predstaviteľka slovenskej národnostnej menšiny v Primorsko-gorskokotarskej župe Miroslava Gržinićová vážených hostí: konzula Veľvyslanectva SR v Chorvátskej republike Zdenka Galbavého, poslanca za slovenskú a českú národnostnú menšinu v chorvátskom parlamente Vladimira Bileka, prednostu Župného úradu PGŽ Gorana Petrca, vedúcu Mestského úradu Rijeka Verenu Lelasovú-Turakovú, predsedu Zväzu Slovákov v ChR Mirka Vavru, predsedníčku Spolku Slovákov a priateľov Slovenska zo Slovinska Anu Komínkovú, predstaviteľov národnostných menšín v Rijeke: českej, rusínskej, srbskej a čiernohorskej, predstaviteľa združenia Kniežatá Frankopanovci na Krku, predstaviteľa združenia Primorski Hrvat, ako aj predstaviteľa kultúrno-umeleckého spolku Zametski koren Veljka Čikovića a vedúceho tamburášskeho zboru Zametski koren Emila Manceho.

Tiež pozdravila susedov a všetkých prítomných a aj tých členov MS v Rijeke, ktorí sú chorí, a potom pokračovala nasledujúcimi slovami: *„Matica slovenská v Rijeke pôsobí od roku 1994. Teraz si pripomíname 27. výročie svojho založenia. Počas tých rokov sme spolu zažili veľa pekného, ale hlavne sme svojimi aktivitami dokázali prezentovať Maticu tak doma, ako aj v zahraničí. To by sme nedokázali bez podpory Zväzu Slovákov v ChR, ULjPPNM RH, pána Vladimira Bileka, SNM RH, mesta Rijeka, PGŽ a USŽZ SR, ale hlavne bez našich aktívnych členov, ktorí sú zapojení do skupín, ktoré pôsobia v Matici, sú to: folklórna, spevácka, detská, literárna, výtvarná, keramická, fotografická, divadelná a tradičná gastroskupina. Tie nás zastupujú na všetkých prehliadkach, ktoré organizujeme my a aj iné organizácie. Všetkým za to patrí veľká vďaka. Výsledkom našej 27-ročnej práce je aj tento Slovenský dom, ktorý sme dostali od Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí SR. Sme vďační za to, že aj Slováci sa popri iných menšinách môžu pochváliť svojím domom. Je pravdou, že časť domu prešla veľkou rekonštrukciou s finančnou podporou Zväzu Slovákov v ChR, SNM RH, ULjPPNM RH, USŽZ SR, mesta Rijeka a PGŽ. Čaká nás ešte veľa práce, nové schodište, vonkajšie úpravy vchodových brán, záhradného priestoru, letnej kuchyne a iné, ale dúfame, že za 2-3 roky sa nám to pomocou dotácií podarí. Dúfame, že po konečnej úprave bude tento Slovenský dom spĺňať celkovú funkciu a budú sa tu radi stretávať Slováci a členovia MS nielen z Rijeky, ale aj z iných častí Chorvátska a zo Slovenska. Naša Matica je malá, ale má veľké srdce otvorené pre všetkých. Naše plány sú veľké, dúfame, že sa nám ich podarí zrealizovať a zvýšiť tak počet našich členov a hlavne zapísať nových tanečníkov, spevákov, detí atď. Preto planujeme už v januári raz mesačne*

organizovať deň otvorených dverí, na ktorý vždy pozveme niektorú menšinu alebo domáci spolok, aby sa zúčastnila na programe. Naša tradičná gastroskupina vždy pripravuje nejakú slovenskú špecialitu. Ako prvých plánujeme pozvať našich susedov z Českej Besedy, Primorského Hrvatu a spolok dôchodcov z Kastavu. Budeme radi, keď nám všetci, ktorých pozveme, potvrdia svoju účasť. Okrem toho máme v pláne koncom roka organizovať Bál národnostných menšín, na ktorom by sa každá prihlásená menšina predstavila krátkym kultúrnym programom. Všetko to závisí od finančnej podpory, ktorú získame na naše kultúrne aktivity. V pláne máme aj výtvarnú kolóniu a večer poézie s rozšírenou účasťou. Už tradične sú to aj 22. dni slovenskej kultúry, ktoré by sa mali uskutočniť v júni. Planujeme aj účasť na podujatiach na Slovensku, v Srbsku a v iných častiach Chorvátska, ako aj na Porto-Etno 2022 v Rijeke a na podujatiach našich priateľov. Všetko to závisí od situácie s našou nepriateľskou pandémiou covid-19." Svoj prejav ukončila slovami: „*Čo povedať nakoniec, len toľko, ďakujem, ďakujem, ďakujem všetkým, ktorí stáli pri mne a podporili moje nápady, ktorí nás podržali, či už finančne, alebo fyzicky, aby sa splnil náš sen. Všetkým prítomným prajem šťastný a zdravý nový rok.*" Po príhovore vážených hostí a predstaviteľov národnostných menšín nasledoval kultúrno-umelecký program. Najprv

Spevácka skupina Slovenka MS z Rijeky

spevácka skupina Slovenka MS v Rijeke, ktorú vedie Melita Bahniková, zaspievala dve slovenské pesničky: *Slovenčina moja* a *Čo sa stalo tejto noci*. Podpredsedníčka MS v Rijeke Margita Rekićová-Grolmusová zarecitovala svoju novú báseň Nový život, ktorú napísala pri príležitosti otvorenia Slovenského domu. Tamburášsky zbor Zametski koren pod vedením Emila Mancea zahral tri slovenské pesničky: *Anička, dušička, nekašli, Slovensko, krásna zem* a *Tam pod Tatrami*. Matičiarka Anna Landeková recitovala *Vianočnú báseň*. Matičiarka Marienka Šikićová zahrala na gitare a zaspievala vianočnú pieseň *Tichá noc, svätá noc*. Matičiar Milan Trbović zahral na gitare hymnu Európskej únie *Óda na radosť*.

Na záver kultúrno-umeleckeho programu sa predstavila folklórna skupina Slovenka MS z Rijeky pôsobiaca pod vedením Margity Rekićovej-Grolmusovej a Laury Mandekićovej s tradičným žartovným tancom Šimy-šimy. Prítomní na konci odmenili účinkujúcich v kultúrno-umeleckom programe búrlivým potleskom.

Po ukončení programu sa pani Gržinićová všetkým prítomným poďakovala za príchod a účasť na tejto oslave a pozvala ich, aby sa presunuli do miestnosti, kde usilovné ruky našich členiek Matice prichystali malú recepciu, na ktorej sa spoločne družne zabávali.

ŠIMON A JÚDA ZATANCOVALI POSLEDNÝ FAŠIANGOVÝ TANEC

Marta Demjénová, predsedníčka miestnej slovenskej menšinovej samosprávy v obci Mlynky, Maďarsko

Poznáte Šimona a Júdu? Oni sú ten pár z Mlynkov, ktorí nikdy nestrácajú svoju dobrú náladu a každý rok koncom fašiangov sa vyberú, aby svojím tancom rozveselili celú dedinu. Majú už viac ako sto rokov, ale im to neprekáža. Keď začujú hrať hudobníkov na voze, hneď sa k nim pridajú a tancujú po celej dedine. Tancujú celý deň a keby im to bolo málo, prejdú aj do ostatných pilíšskych dedín. Musia využiť každú chvíľu, lebo koniec fašiangov sa blíži a oni zatiaľ ešte musia rozveseliť veľa ľudí. Tak sa to stalo aj v tomto roku 2022 v Mlynkoch a veriaci, ktorí poslednú fašiangovú nedeľu sedeli v kostole, už pred koncom omše mohli počuť z ulice hlas veselých muzikantov. Keď vyšli z kostola, čakala ich hudba, dobrá nálada a voňavé fašiangové šišky. Na veľkú radosť Šimona a Júdy pred kostol ich prišlo privítať veľa mladých rodín a škôlkari pod vedením svojej učiteľky im zaspievali aj slovenskú ľudovú pesničku.

A keď sa voz pohol, Šimon a Júda začali tancovať a tancovali celý deň. Prešli celou dedinou, ulice Mlynkov sa naplnili veselou muzikou a spevom. Mlynčania vyšli na ulicu a muzikantov ponúkali čerstvo upečenými šiškami, dobrým vínkom a pridali sa k zábave. Takto Šimon a Júda splnili svoju úlohu aj v tomto roku.

Priniesli nám dobrú náladu, radosť zo spevu, tanca, blíčiacej sa jari a poobede sa vybrali na dlhšiu cestu, aby svojím tancom rozveselili aj Pilíšanov na Senváclave...

BUNJEVSKÝ JAZYK – ŠTVRTÝ V ÚRADNOM POUŽÍVANÍ V MESTE SUBOTICA

Matica bunjevská – redakčná rada, Srbsko

Po viac než jednom storočí bola napravená historická krivda voči Bunjevcom a Bunjevkám, keď poslanci zhromaždenia mesta Subotica jednomyseľne prijali zmenu štatútu mesta Subotica, ktorou sa bunjevský jazyk stal v poradí štvrtým jazykom, ktorý sa začal úradne používať v našom meste. Súhlas vyjadrilo 61 poslancov vrátane opozičných poslancov Hnutia občianskej Subotice, zatiaľ čo poslanci Demokratického zväzu Chorvátov Vojvodiny pri uvedenom bode programu opustili zasadnutie.

Bunjevský jazyk sa stal rovnoprávnym jazykom, ktorý sa úradne používa v meste Subotica spolu so srbským, maďarským a chorvátskym jazykom. Tým sa napravila historická krivda voči bunjevskému národu, ktorý bol v roku 1918 po Srboch najpočetnejšie zastúpený na Veľkom národnom zhromaždení Srbov, Bunjevcov a iných Slovanov 25. novembra 1918.

Primátor mesta Subotica Stevan Bakić v súvislosti so zmenou štatútu zdôraznil, že celý proces prebiehal v súlade s pravidlami a poriadkom. Bakić zároveň uviedol, že ide o deň, ktorý sa zapíše do dejín Subotice a jej občanov. Vyjadril však poľutovanie nad tým, že aj v takýto deň sa niekto snaží vystúpiť mimo rámec, čo je veľká škoda.

Štvorjazyčná národnostná tabuľa s označením mesta Subotica

„Na schôdzi boli dve pripomienky, podľa mňa nešlo o náhodu, predovšetkým pokiaľ ide o bunjevské nárečie, tak totiž tento jazyk nazývali do roku 2018, kedy bola vykonaná štandardizácia, po ktorej sa stal jazykom. Porovnávať Bunjevcov s hocikým iným v Subotici nie je v poriadku, nie je to korektné. Bunjevci tu žijú už takmer tri a pol storočia spolu so svojimi tradíciami a obyčajmi, vždy boli oddaní mestu a Srbsku, je to národ, ktorý má rád Suboticu a Srbsko. Skutočnosť, že sa tento jazyk stane úradným jazykom v meste, neohrozuje nikoho práva, máme byť preto na tento deň hrdí, pretože týmto dňom vpisujeme do dejín niečo, na čo sú všetci občania pyšní, a to je jazyková a kultúrna rôznorodosť, ktorá naše mesto charakterizuje. Spolu so slavistikou, ktorá bude vedecky skúmať Bunjevcov, zaradenie bunjevského jazyka do úradného používania zvýši záujem o oblasť kultúry mesta Subotica. Týmto činom sa aj mesto prezentuje v svojej plnej demokratickej kapacite. Postup prijatia zmien štatútu je serióznou záležitosťou a všetci, ktorí sa na nej zúčastnili, prispeli k tomu, aby prebehla v najlepšom poriadku,“ povedal primátor mesta Stevan Bakić.

Bakić pripomenul, že Srbská republika vo februári 2006 ratifikovala Európsku chartu o regionálnych a menšinových jazykoch, medzinárodný dokument, ktorého cieľom je zabezpečiť ochranu jazykových práv tradicionálnych kultúrnych spoločenstiev v Európe. Zmenou štatútu mesto Subotica dokázalo, že Srbsko rešpektuje svoje záväzky.

Poslanec Mirko Bajić v mene Zväzu báčskych Bunjevcov povedal, že rozprava bola dôstojná a celkový postup prebehol v súlade so zákonom. *„Po viac než sto rokoch sú Bunjevci aj úradne uznaní ako autochtónny južnoslovenský národ s materinským jazykom používaným v úradnom styku. Pokračujeme v týchto snahách a dúfame, že hanebný čin z roku 1945 bude konečne označený za čin asimilácie jedného národa aj z dôvodu, že má neblahé následky, ktoré Bunjevci pociťujú dodnes. Nasleduje zasadzovanie sa o všetky práva, ktoré nám tým predpisom boli odňaté. Zostávame verní tomu, na čo dlhodobo poukazujeme, podávame ruku na spoluprácu s Chorvátmi v Subotici, ale aj širšie s nádejou, že budeme vzájomne komunikovať, spolupracovať, rešpektovať sa navzájom a hľadať kompromisy, všetko s cieľom, aby sa všetkým nám v tomto meste žilo lepšie. Všetci tí, ktorí toto rozhodnutie spochybňujú, to robia s jediným cieľom, dokázať, že bunjevský jazyk neexistuje, že Bunjevci nie sú autochtónnou menšinou, že nemajú svoj materinský jazyk a v tom zmysle nemajú ani právo na to, aby sa tento jazyk používal v úradnom styku. Toto všetko má svoje korene v roku 1945, kedy bol vydaný rozkaz, že Bunjevci neexistujú a že bez ohľadu na ich sebaurčenie budú považovaní za Chorvátov, čo znamená, že v tom zmysle aj bunjevský jazyk bol považovaný za časť chorvátskeho jazyka. V podstate iba toto bol argument tých, ktorí spochybňovali uznanie bunjevského jazyka za jazyk, ktorý sa bude v Subotici úradne používať,*“ povedal Bajić.

Predseda zhromaždenia mesta Subotica Balint Pastor povedal, že týmto rozhodnutím nadobudnú Bunjevci rovnaké práva, ako majú ostatní. *„Podklady vypracované v tejto súvislosti majú 190 strán a 93 komentárov,*“ dodal Patsor.

Na zhromaždení sa zúčastnila aj Suzana Kujundžićová-Ostojićová, predsedníčka Bunjevskej národnostnej rady, inštitúcie, ktorá je navrhovateľom zmeny štatútu v prospech uznania bunjevského jazyka za jazyk, ktorý sa bude používať v úradnom styku.

Dr. Kujundžićová-Ostojićová: *„Veľký a jasný deň.“*

Dr. Suzana Kujundžićová-Ostojićová, predsedníčka Národnostnej rady bunjevskej národnostnej menšiny, vo chvíli, keď mesto Subotica schválilo zmenu štatútu, ktorou sa bunjevský jazyk schválil pre používanie v úradnom styku, vyhlásila: *„Mimioriadne zadosťučinenie, šťastie a hrdosť. Ďakujem všetkým v mene Národnostnej rady bunjevskej národnostnej menšiny a všetkým, ktorí sa akýmkoľvek spôsobom podieľali na štandardizácii nášho jazyka, ďakujem všetkým, ktorý prednášajú bunjevský jazyk na základných, stredných školách a na fakulte. Predovšetkým najväčšie ďakujem patrí nášmu národu, Bunjevkám a Bunjevcom, ktorí náš jazyk chránili už tri a pol storočia, používali ho dokonca aj vtedy, keď to spoločensky nebolo prijateľné, ba dokonca odsudzované. Toto je veľký a jasný deň, deň, kedy sa bunjevský jazyk stal oficiálnym jazykom v našom meste, v Subotici.“*

V BUDAPEŠTI ODHALILI PAMÄTNÚ TABUĽU JOZEFOVI KAROLOVI VIKTORINOVI

Peter Schvantner – Zuzana Pavelcová, Matica slovenská, Slovensko

Dielo Jozefa Karola Viktorina od 20. marca 2022 trvalo pripomína v Kostole sv. Anny v Budapešti nová pamätná tabuľa. Práve tu, na adrese vtedajšej nemeckej farnosti, pôsobil J. K. Viktorin ako kňaz v rokoch 1856 – 1866. Na slávnostnej udalosti sa na pozvanie Slovenskej samosprávy v Budapešti zúčastnila delegácia Matice slovenskej (MS) na čele s jej predsedom Mariánom Gešperom.

O to, že sa v povedomí Slovákov v Maďarsku zachovalo meno a činy J. K. Viktorina, sa veľkou mierou pričinil Kazimír Kápolnai. Dlhé roky bol predsedom VIII. obvodu Slovenskej samosprávy v Budapešti. Počas svojho pôsobenia rozvinul spoluprácu s Múzeom kráľa Mateja, s Maďarským národným múzeom vo Vyšehrade a s jeho hlavným muzeológom Petrom Grófom. Krajania tabuľu odhalili pri príležitosti 200. výročia Viktorinovho narodenia. Slávnostný program bol otvorený sv. omšou, ktorú slúžil vdp. János Domokos. Slovenské slovo zaznelo od kapucínskeho brata Blahoslav Patava: *„Viktorin hľadal pozdvihnutie slovenského národa na kultúrnom poli v bývalom Uhorsku, aby Slováci našli svoje miesto v Európe a aby boli klasický slovenský národ, ako ho poznáme dnes.“* Po sv. omši sa pristúpilo k aktu odhaľovania pamätnej tabule. Touto časťou programu prítomných sprevádzala predsedníčka Slovenskej samosprávy v Budapešti Edita Hortiová. Prítomným sa prihovorili starosta Viktorinovej rodnej obce Zavar Lukáš Sochor a predseda MS Marián Gešper. Predseda Matice slovenskej zdôraznil najmä význam jeho diela: *„Viktorin nie je veľmi známa osobnosť v rámci našich slovenských dejín. Je to pomerne smutná skutočnosť, pretože patril medzi príslušníkov legendárnej štúrovskej generácie. Bol výnimočný kultúrny činovník, vydavateľ a publicista, ale pre Maticu slovenskú je veľmi dôležité, že bol aj iniciátor a zakladateľ našej najstaršej národnej kultúrnej ustanovizne. Chcel by som poďakovať Slovenskej samospráve v Budapešti, že vyvinula obrovské úsilie naspäť prinavrátiť pamiatku Jozefa Karola Viktorina práve do slovenskej spoločnosti a do nášho kolektívneho historického vedomia a poďakovať im za odhalenie pamätnej tabule tu, v Budapešti.“* Tabuľu spoločne odhalili predseda Matice slovenskej Marián Gešper a predsedníčka Slovenskej samosprávy v Budapešti Edita Hortiová. Na podujatí sa zúčastnili aj zástupcovia slovenskej ambasády v Maďarsku, Slovenského kultúrneho inštitútu v Maďarsku a významný prozaik a podporovateľ slovenského kultúrneho života v Budapešti Michal Hrivnák.

Pamätnú tabuľu Jozefa Karola Viktorina umiestnili do interiéru Kostola svätej Anny v Budapešti. Foto: Marko Gajdoš

Jozef Karol Viktorin (12. marec 1822 Zavar – 20. júl 1874 Budapešť) bol kňaz, národný buditeľ, vydavateľ slovenskej literatúry, organizátor kultúrneho života, publicista a zakladajúci člen Matice slovenskej. Bol kaplánom v Senici, Trstíne, Skalici, Budatíne a farárom vo Vyšehrade. V literárnej práci sa venoval publicistike, spravodajstvu a spracúvaniu biografií osobností, svoju pozornosť upriamoval aj na cestopisy a jazykovedu. Bol mecénom – vydavateľom básnických spisov Jána Hollého, Andreja Sládkoviča a hier Jonáša Záborského. Zaslúžil sa o postavenie pomníka Jána Hollého na Dobrej Vode. Pracoval aj vo výbore Spolku sv. Vojtecha. Svojimi aktivitami sa pričinil o zjednotenie Slovenského národného hnutia v 50. a 60. rokoch 19. storočia. Zapojil sa do úsilí o zrod Matice slovenskej. V roku 1861 bol Viktorin slávnym memorandovým zhromaždením v Martine poverený spravovať príspevky na zriadenie Matice slovenskej. Pokus založiť Maticu mu konečne vyšiel v roku 1863. Aktívne pôsobil pri jej zakladaní, spravoval peňažné príspevky a na prvom valnom zhromaždení MS sa stal členom výboru. Zaradil sa medzi „slovenských výtečníkov“. Jeho osobnosti sa venovali aj pracovníci Matice slovenskej, ktorých príspevky sú zverejnené v článkoch na webovej stránke Matice slovenskej.

Delegácia MS bola pozvaná aj na neformálne posedenie, na ktorom sa zúčastnili zástupcovia jednotlivých slovenských samospráv v Budapešti. Tí sú zároveň členmi poslaneckého zboru Slovenskej samosprávy v Budapešti. Podpredseda Pavol Beňo, poslanci a poslankyne Levente Galda, Rozália Papová-Polereczká, Zuzana Szabová, Monika Szelényiová, vedúca sekretariátu Slovenskej samosprávy v Budapešti Ľubomíra Fallerová, bývalý predseda Slovenskej samosprávy VIII. obvodu Budapešti Kazimír Kápolnai a poslankyňa Eva Gedőová.

Predsedníčka Slovenskej samosprávy v Budapešti Edita Hortiová predstavila prítomných poslancov a hostí a oboznámila ich s históriu mestskej štvrte Wekerle, v ktorej večerné stretnutie prebiehalo. Vyslovila tiež ďakovné slovo

Kostol svätej Anny v Budapešti, pôsobisko Jozefa Karola Viktorina. Foto: Marko Gajdoš

delegácii Matice slovenskej: *„Ďakujem vám, že ako vedúci predstavitelia MS ste dnes oslavovali s nami. Myslím, že máme za sebou veľmi dôležitý deň, dôstojne sme si uctili pamiatku Jozefa Karola Viktorina odhalením peknej mramorovej tabule. Takto sa stane známym aj v hlavnom meste. Veľmi ma teší, že sme sa zoznámili a že toto stretnutie môže byť začiatkom dlhodobej spolupráce."*

Stretnutia s krajanmi majú vždy veľmi zásadný význam. Matica slovenská pozitívne oceňuje, že takmer po dvoch rokoch pandémie sa podarilo krajanom v Maďarsku zorganizovať takéto zmysluplné podujatie, ktoré zapálilo na oboch stranách ďalšie ohnivká možných spoluprác. Vzácnymi boli aj opätovné osobné stretnutia, získania nových kontaktov a podnety na ďalšiu spoluprácu.

Ďakujeme našim krajanom za toto podujatie a stretnutie a tešíme na nich na pôde Matice slovenskej v Martine alebo všade tam, kde sa krajanské a matičné cesty spájajú. Touto cestou chceme poďakovať aj Jozefovi Schwarzovi, členovi Výboru Matice slovenskej a členovi Miestneho odboru Matice slovenskej v Petržalke, ktorý sa od roku 2012 pravidelne zúčastňuje na spomienkach na Jozefa Viktorina a z ktorého iniciatívy vzišla aj tohtoročná účasť matičiarov na slávnostiach v Budapešti.

Tie organizuje Slovenská samospráva 8. obvodu v Budapešti v spolupráci s Maďarským národným múzeom – múzeom kráľa Mateja vo Vyšehrade pri jeho slovensko-maďarskej pamätnej tabuli na budove školy a pri Viktorinovom hrobe.

Detail na pamätnú tabuľu venovanú Jozefovi Karolovi Viktorinovi. Foto: Marko Gajdoš

Slávnostná svätá omša v Kostole svätej Anny. Foto: Marko Gajdoš

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ OKRÚHLY STÔL – CIRKEV A HISTORICKÁ PAMÄŤ

K 1030. výročiu pravoslávia v bieloruských krajinách v roku historickej pamäti v Bielorusku

Michail Jurjevič Dronov – Sergej Michajlovič Sloistov, Ústav slavistiky, Ruská akadémia vied, Rusko

Dňa 25. marca 2022 sa v hlavnom meste Bieloruska konal medzinárodný okrúhly stôl o cirkvi a historickej pamäti. Hlavnými organizátormi podujatia boli Centrum euroázijských štúdií pobočky Ruskej štátnej sociálnej univerzity v Minsku, Synodálna historická komisia Bieloruskej pravoslávnej cirkvi a Minská duchovná akadémia. Okrem ruských partnerov k organizácii vedeckého stretnutia skromne prispeli ruskí partneri: Ústav náboženského výskumu „Severozápad" Inštitútu humanitných vied Baltskej federálnej univerzity I. Kanta v Kaliningrade a Ruská odborná škola v Moskve.

Okrúhly stôl otvoril riaditeľ minskej pobočky RGSU, za múrmi ktorej sa podujatie konalo, kandidát ekonomických vied (PhD.) docent S. A. Poletaev, ktorý účastníkov vyzval na obranu historickej pravdy. Okrúhly stôl moderoval doktor historických vied (DrSc.) prof. K. V. Ševčenko, vedúci Centra euroázijských štúdií a podpredseda Synodálnej historickej komisie. Kandidát bohoslovia protojerej Aleksandr Romančuk, predseda Synodálnej historickej komisie, predniesol teoretickú správu s názvom *Cirkevná tradícia a historická pamäť*, ktorá odrážala súčasnú situáciu vo východoslovanskom priestore.

Zástupca otca Alexandra Romančuka v komisii, kandidát historických vied, v. n. s. Národného výskumného ústavu svetovej ekonomiky a medzinárodných vzťahov E. M. Primakova Ruskej akadémie vied A. D. Gronskij predstavil správu *Medzi historickou pamäťou a historickou politikou: Bielorusko na križovatke vedy a ideológie*. Bielorusko-ruský vedec na základe bohatých faktov analyzoval genézu „celoruských" (všeobecne východoslovanských) a bieloruských nacionalistických tendencií v modernom Bielorusku.

Kandidát historických vied, docent, vedúci Ústavu „Severozápad" R. V. Šiženskij sa vo svojom vystúpení *Pohanské prejavy 2022* venoval stavu novopohanstva v postsovietskych štátoch.

V. A. Ščipkov, kandidát filozofických vied, docent na MGIMO MID RF, sa podelil o svoju víziu súčasných hrozieb pre ruské pravoslávie. Tento panelista predstavil aj prvé dve čísla vedeckého časopisu Ortodoxia (šéfredaktorom je otec prednášajúceho A. V. Ščipkov).

A. I. Filimonová, kandidátka historických vied, docentka na Moskovskej humanitnej univerzite, predniesla emotívny príspevok na tému *Neprípustnosť zabudnutia: Aktivity rímskokatolíckej cirkvi v Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov pri podpore a príprave chorvátskej extrémistickej politiky*. Táto prezentácia bola jediná venovaná osobitému svetu Balkánu.

Rečníci z Inštitútu slavistiky Ruskej akadémie vied sa venovali témam, ktoré sú dôrazne vzdialené modernej spoločenskej a politickej agende. Takže kandidát historických vied, n. s. M. Ju. Dronov vystúpil s prezentáciou *Náboženský život východoslovanských imigrantov v Severnej Amerike v žurnalistike E. N. Matrosova* S. M. Sloistov na základe nových archívnych nálezov hovoril o účasti prešovského biskupa Alexija (Dechtereva) na znovuzjednotení gréckokatolíkov s pravoslávnou cirkvou v Česko-Slovensku v 50. rokoch. Skutočnosť, že E. N. Matrosov a najmä biskup vladyka Alexij (rodák z Vilny, ktorý stál na čele vilnsko-litovskej diecézy v rokoch 1955 – 1959) boli úzko spätí s dejinami bielorusko-poľsko-litovského pohraničia, čo vyvolalo dodatočný záujem o tieto historické postavy zo strany ostatných účastníkov stretnutia. Súčasťou podujatia bola aj diskusia medzi E. E. Mamajevom z Ruskej odbornej školy a A. D. Gronským o aktuálnych otázkach historickej politiky v Bieloruskej republike. Okrúhly stôl uzavrela prezentácia K. V. Ševčenka *Historická pamäť ako objekt manipulácie: historické a kultúrne dedičstvo haličsko-rusínskych osobností v ukrajinskom verejnom a vedeckom diskurze*. Treba zdôrazniť, že uplynulé vedecké stretnutie malo väčší ohlas vo verejnosti ako podobné predchádzajúce podujatia miestnych organizátorov vedy K. V. Ševčenka, O. A. Romančuka a A. D. Gronského. Prvá tajomníčka Veľvyslanectva Ruskej federácie v Bielorusku Ju. E. Arjajevová bola prítomná počas celého okrúhleho stola, od prvého až po posledné vystúpenie. Je potešiteľné, že Synodálna historická komisia, ktorá bola nedávno (8. júna 2021) vytvorená rozhodnutím Synody Bieloruského exarchátu, sa stala aktívnou platformou pre produktívnu interakciu nielen cirkevných historikov, ale aj svetských odborníkov. Medzi jeho rozsiahle aktivity patria predovšetkým tri smery: úzko vedecký (základný vedecký výskum v oblasti cirkevných dejín bieloruských krajín), vzdelávací (projekty popularizácie vedeckého poznania konfesionálnych dejín) a analytický (odborná podpora rôznych cirkevných a cirkevno-verejných podujatí). Metropolita minský a zaslauský Benjamin, patriarchálny exarcha celého Bieloruska, venoval osobitnú pozornosť organizácii výskumnej, vzdelávacej a odbornej práce v exarcháte. Vďaka jeho neustálej podpore sa podarilo spojiť rôznych vedcov v komisii aj v rámci jej dlhodobých programov. Zintenzívnenie výmeny informácií medzi nimi (a v budúcnosti hlboká integrácia ich plánov) nepochybne prispeje k zefektívneniu vedeckej práce.

Je dôležité tiež spomenúť vysokú úroveň praktickej prípravy okrúhleho stola. Dni príchodu a odchodu boli špeciálne naplánované pre prednášajúcich mimo mesta, čo umožnilo nielen znížiť celkové organizačné náklady, ale aj uvoľniť ďalší čas na takéto dôležité vedecké kontakty s kolegami z Minska, ako aj na návštevu knižníc, nákup miestnych vydaní, výmenu kníh atď.

S požehnaním Jeho Vysokopreosvietenosti metropolitu Benjamina boli hostia ubytovaní v ubytovni Minskej teologickej akadémie. Pri tejto príležitosti pracovníci Inštitútu slavistiky Ruskej akadémie vied darovali akademickej knižnici najnovšie slavistické publikácie.

Erudovaný odborník na srbsko-slovenské vzťahy Nebojša Kuzmanović

SLOVENSKO, MÔJ DRUHÝ DOMOV

Aktivity zamerané na zveľadenie srbsko-slovenských stykov

Nebojša Kuzmanović, riaditeľ Archívu Vojvodiny, Nový Sad, Srbsko

Vyše dvadsať rokov sa intenzívne venujem výskumu srbsko-slovenských stykov a vzťahov v oblasti literatúry, vedy a kultúry v najširšom zmysle slova. Záujem sa zintenzívnil najmä potom, ako som sa stal riaditeľom Archívu Vojvodiny.

Od chvíle, keď som sa stal štatutárom Archívu Vojvodiny, v polovici roka 2018, druhého archívu v Srbskej republike podľa veľkosti, veľkú pozornosť som v súlade s mojím vlastným zanietením a vedomím o význame srbsko-slovenských stykov, rovnako aj o význame kultúrnych dejín slovenskej národnostnej menšiny v Srbskej republike upriamil na výskumné aktivity v kontexte zviditeľňovania tém spätých so slovenskou národnostnou menšinou. Zároveň, spolu so svojimi spolupracovníkmi (vedením tejto významnej kultúrnej inštitúcie), vznikla kvalitná spolupráca s početnými kultúrnymi inštitúciami, občianskymi združeniami, rovnako aj s dejateľmi v oblasti kultúry či osobnosťami z akademickej pôdy Slovenska. V tomto zmysle Archív Vojvodiny dnes patrí ku kultúrnym inštitúciám Srbskej republiky, ktorá sa pýši jednoznačne najlepšou spoluprácou s početnými kultúrnymi inštitúciami na Slovensku. Na strane druhej, vzhľadom na moju vlastnú profesionálnu a akademickú činnosť v prospech výskumu a zveľadenia kultúrnych a spoločenských vzťahov Srbska a Slovenska, resp. Slovenska a Srbska, ktorá pretrváva už niekoľko desaťročí, v polovici roka 2020 som spolu s niekoľkými jednotlivcami založil Centrum pre srbsko-slovenské témy. Vďaka tejto mimovládnej organizácii sa realizovalo niekoľko aktivít, ktoré sú zamerané na viacvýznamové prehlbovanie a skúmanie srbsko-slovenských vzťahov v minulosti a ich oživovanie v súčasnom kontexte.

V tomto stručnom príspevku sa pokúsim zosumarizovať aktivity a projekty, ktoré sú upriamené na slovenskú národnostnú menšinu, rovnako na srbsko-slovenské vzťahy, ktoré prebiehali pod patronátom Archívu Vojvodiny alebo Centra pre srbsko-slovenské témy z mojej vlastnej iniciatívy alebo z podnetu mojich spolupracovníkov. Od založenia v roku 1926 až do súčasnosti prešiel Archív Vojvodiny (Nový Sad, Srbsko) dynamickou dráhou, pokiaľ ide o vykonávanie svojej najdôležitejšej úlohy, teda ochrany archívneho materiálu ako kultúrneho dedičstva. Je jedným z troch najväčších archívov v Srbskej republike a organizačne je ústredným archívom pre deväť medziokresných archívov na území AP Vojvodiny. V depozitároch tejto inštitúcie sa chráni a odborne udržiava vyše 7 300 metrov archívneho materiálu, ktorý vznikol v období od 12. až 13. storočia až po rok 2014. Archiválie sú roztriedené do 551 fondov a zbierok. Archívne materiály, ktoré sú uložené v archíve, vznikali v latinčine, nemčine, maďarčine, v obmenách srbského ľudového a spisovného jazyka, ako aj v súčasnom (štandardnom) srbskom jazyku. V archíve existujú materiály aj v ďalších jazykoch, medziinými aj v slovenčine a češtine. Najstarší dokument v Archíve Vojvodiny je breviár, fragment pochádzajúci z Čiech, ktorý sa datuje na prelom 12. a 13. storočia. Prevažná časť zachovaných archívnych materiálov patrí do obdobia 17. storočia až po 20. storočie a niektoré z najvýznamnejších fondov vznikli na základe práce župných registratúr habsburskej a rakúsko-uhorskej monarchie, Ilýskej dvornej deputácie, Ilýrskej dvornej kancelárie, orgánov Srbského vojvodstva a Tamišského Banátu, Kráľovskej správy Dunajskej banoviny, Komisie pre zisťovanie zločinov okupantov a ich prisluhovačov vo Vojvodine, Výkonnej rady Vojvodiny, zhromaždenia Zväzovej Autonómnej Pokrajiny Vojvodiny a ďalších. Archív uchováva materiály aj ďalších telies Autonómnej Pokrajiny Vojvodiny, súdnych orgánov, vojenských, kultúrnych, vzdelávacích, vedeckých, zdravotných, sociálnych, hospodárskych, športových, spoločensko-politických a náboženských ustanovizní, organizácií a združení, ktoré pôsobili alebo aj dnes pôsobia na území dnešnej Vojvodiny. Tiež uchováva aj zbierky chárt, máp a kartografie, majstrovských diplomov a kalfénskych písem, cestovných dokladov, osobných fondov jednotlivcov, ktorých činnosť bola významná pre AP Vojvodinu. Vo fondoch Archívu Vojvodiny existujú významné archívne materiály, ktoré sú späté so slovenskou

národnostnou menšinou žijúcou na území Srbskej republiky. Vyjmúc početné archiválie, ktoré súvisia s prisťahovaním Slovákov na Dolnú zem a ktoré sú prevažne písané v latinčine alebo v maďarčine (do roku 1918), v rámci archívnych fondov existujú početné archiválie napísané v slovenskom jazyku, počnúc rokom 1918 až do súčasnosti. V archíve sa okrem iného uchováva zakladateľské memorandum Matice slovenskej, dokument o založení kníhtlačiarne, rovnako aj zakladateľská listina Gymnázia v Báčskom Petrovci. Osobitný význam má niekoľko stoviek dokumentov z fondu F. 183, ktoré svedčia o vojnových zločinoch vykonaných na Slovákoch na území Báčky, Banátu a Sriemu počas druhej svetovej vojny, ktoré až do môjho nástupu na pozíciu riaditeľa boli úplne neznáme tak pre širšiu verejnosť, ale aj pre akademickú pôdu. Ide o prvotriedny historický zdroj výskumu zatiaľ neznámej tematiky.

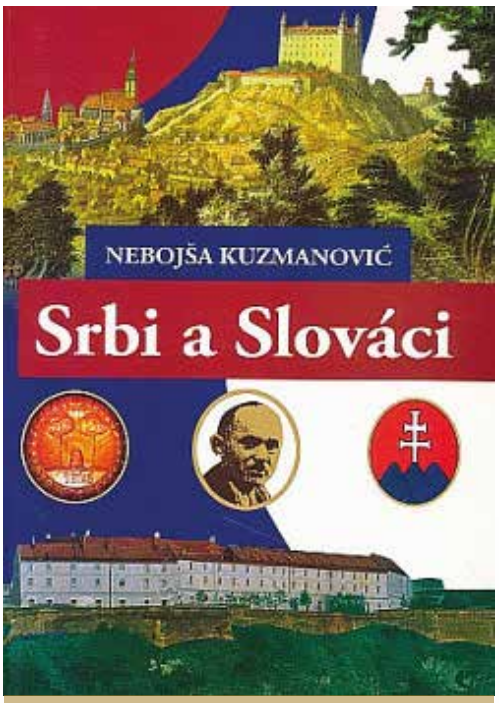

Titulná strana monografie

Archív Vojvodiny je súčasnou ustanovizňou kultúry s rozvinutým systémom ochrany archívneho materiálu a dokumentačného materiálu, ako aj zodpovedajúcim formám prezentácie dokumentov a popularizácie archívnej činnosti. Počnúc polovicou roka 2018 až do súčasnosti archív niekoľkonásobne zvýšil svoju prezentáciu, podnikol rad archivistických a interdisciplinárnych projektov a podstatne rozšíril svoju výstavnú a vydavateľskú činnosť. V súlade so súčasnými tendenciami modernej informačnej spoločnosti rozbehol niekoľko internetových platforiem, prostredníctvom ktorých prezentuje archívne materiály a rôzne obsahovo odborné podklady súvisiace s archivistikou a jej príbuznými disciplínami. Ako kultúrna ustanovizeň, ktorá podnecuje kritickú kultúru pamätania a inklinuje k čoraz väčšej dostupnosti a prístupnosti, Archív Vojvodiny dnes v kontexte vlastnej základnej a projektovej činnosti vystupuje s heslom: Otvorenosť – Dostupnosť – Pamätanie – Identita. Práve v korelácii s touto novou pracovnou politikou tejto inštitúcie bolo od polovice roka 2018 zrealizovaných niekoľko desiatok aktivít, ako aj významných projektov, ktoré sa vzťahujú na kultúrne dejiny slovenskej národnostnej menšiny na území Srbskej republiky a zároveň sa rozbehla veľmi úspešná spolupráca s prestížnymi kultúrnymi inštitúciami a so známymi členmi akademickej pôdy na Slovensku. V kontexte uvedeného spomeniem iba najvýznamnejšie projekty a aktivity. Uvádzanie všetkých projektov by značne presiahlo rámec tohto stručného príspevku. Pri príležitosti stého výročia založenia slovenského Gymnázia v Báčskom Petrovci Archív Vojvodiny v roku 2019 usporiadal tematickú multimediálnu výstavu pod názvom *Vzdelávací a kultúrny život Slovákov medzi dvomi svetovými vojnami v Báčskom Petrovci*. Výstavu videlo niekoľko stoviek návštevníkov a prostredníctvom koncepcie výstavy bola po prvýkrát adekvátnym, kritickým a ľúbivým spôsobom odprezentovaná kultúrna a vzdelávacia činnosť slovenskej národnostnej menšiny za sto rokov srbskému obecenstvu. Súčasťou výstavy bola aj trojjazyčná štúdia v srbskom, slovenskom a anglickom jazyku, ktorú vydal Archív Vojvodiny pod názvom *Kolektívna identita Slovákov v Srbsku*. Táto odborná monografia, ktorej som autorom spolu so sociálnym antropológom, archeológom a zároveň aj poradcom riaditeľa Archívu Vojvodiny Kristiánom Obšustom, bola recenzovaná kompetentnými odborníkmi zo Slovenska a je komplexnou štúdiou venovanou téme naznačenej v názve projektu. O úspechu publikácie svedčí aj fakt, že zatiaľ bola publikovaná v dvoch vydaniach a plánuje sa aj jej tretie vydanie.

Pravdepodobne najvýznamnejšou aktivitou spätou s výskumom archívnych materiálov, ktoré sa vzťahujú na slovenskú národnostnú menšinu v Srbskej republike, je kreovanie a vypracovanie internetovej stránky, ktorá obsahuje výsledky projektu *Digitalizácia a prezentácia archívnych materiálov z fondu F. 183* Archívu Vojvodiny v slovenskom jazyku. Projekt bol zrealizovaný vďaka finančným prostriedkom archívu a s podporou Ministerstva kultúry a informovania Srbskej republiky v priebehu roka 2020. Aktivity boli späté s digitalizáciou, prekladmi a prezentáciou archívneho materiálu v slovenskom jazyku z fondu F. 183 Archívu Vojvodiny, ktoré boli kategorizované ako kultúrny statok osobitného významu. V procese realizácie bolo zoskenovaných a technicky spracovaných vyše 1 300 strán archívneho materiálu a preložená bola časť zápisnice, ktorú vypracovala Komisia pre zisťovanie zločinov okupanta a jeho prisluhovačov nad slovenským národom vo Vojvodine. O existencii materiálu sa do roku 2020 takmer nevedelo a objavený bol počas výskumu, resp. počas projektových aktivít pri realizácii projektu. Ide o elaboráty z Banátu, Báčky a Sriemu, ktoré boli zapísané dvojjazyčne, po srbsky a po slovensky, a publikované sú osobitne v časti tejto internetovej prezentácie. Ide o mimoriadne vzácne dokumenty, vzhľadom na to, že poskytujú taxatívny opis charakteru vojnových zločinov, ktoré okupanti a ich prisluhovači vykonali na území Banátu, Báčky a Sriemu, resp. deskriptívne opisujú vojnové zločiny nad Slovákmi počas druhej svetovej vojny. Obsahom týchto materiálov sú zatiaľ neznáme fakty, ktoré majú kľúčový význam v kontexte výskumu, ktorému sa projekt venuje.

Spolu s týmito dvoma uvedenými projektmi Archív Vojvodiny usporiadal niekoľko osobitných podujatí (literárne večierky, knižné prezentáce, výstavy a pod.) slovenských autorov zo Srbska a zo Slovenska, ktoré sa uskutočnili v miestnostiach galérie v rámci Archívu Vojvodiny. V rámci vlastnej mimoriadne bohatej vydavateľskej činnosti boli okrem iných publikované aj knihy v slovenskom jazyku, ktoré sa venujú kultúrnej histórii a histórii slovenskej menšiny v Srbsku a srbsko-slovenským kultúrnym stykom.

Osobitný segment tvorí odborná spolupráca Archívu Vojvodiny s odbornými inštitúciami a akademickou pôdou na Slovensku. Archív Vojvodiny zatiaľ podpísal memorandá o spolupráci s nasledovnými inštitúciami: Múzeum Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici, Katedrou histórie Filozofickej fakulty Mateja Bela v Banskej Bystrici, Slovenskou národnou knižnicou a Literárnym archívom Slovenskej národnej knižnice v Martine, spolupráca vznikla aj

Predseda Matice slovenskej Marián Gešper pri prezentácii Pamätnice z Kongresu matíc slovanských národov. Zľava: Kristián Obšust a Nebojša Kuzmanović

s radom ďalších ustanovizní. Počas februára 2022 sme spolupracovali s ustanovizňami a jednotlivcami zo Slovenska, spomeňme aj to, že sa v slávnostnej sieni vlády Slovenskej republiky (SR) uskutočnila prezentácia našej činnosti – Archívu Vojvodiny a spomínaného Centra pre srbsko-slovenské témy. Spolu s mojím spolupracovníkom Kristiánom Obšustom som odprezentoval naše aktivity, ktoré sme jednotlivo alebo spoločne uskutočnili v oblasti prehlbovania srbsko-slovenských vzťahov.

Prezentácia sa uskutočnila na pozvanie poradkyne premiéra vlády SR Ivety Galbavej a zúčastnil sa na nej aj predseda Matice slovenskej (MS) JUDr. Marián Gešper, tajomník Matice slovenskej Mgr. Peter Schvantner, hlavný štátny radca vlády SR Ing. Milan Antolík, poslankyňa Lucia Drábiková, poslanec Ing. Marcel Mihalík, riaditeľ výskumného oddelenia Ústavu pamäte národa Peter Jašek a predseda Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí Mgr. Milan Ján Pilip.

V rámci februárovej návštevy Slovenska nás oficiálne prijal aj minister obrany SR, tiež sme navštívili Národnú radu SR, ako aj ďalšie ustanovizne s cieľom prehlbovať spoluprácu a zveľaďovať srbsko-slovenské vzťahy. Záverom tohto príspevku by som rád zdôraznil najvýznamnejšiu aktivitu Centra pre srbsko-slovenské témy. Ide o pomník, ktorý sme dali vyrobiť slovenskému básnikovi Adolfovi Svätoplukovi Oswaldovi, ktorý zahynul v srbsko-tureckej vojne 1876 – 1878 ako dobrovoľník srbského vojska na Dríne pri Sriemskej Rači. Adolf Svätopluk Oswald sa narodil 12. mája 1839 v Banskej Bystrici. V rodisku ukončil základné a stredoškolské vzdelanie a v rokoch 1863 až 1866 študoval filozofiu na univerzite v Prahe. V roku 1862 sa stal pisárom na súde v Banskej Bystrici, neskôr bol redaktorom novín v Prahe, Budapešti a na Slovensku. Písal politické komentáre, biografie či eseje pre české a nemecké časopisy. Prekladal z nemčiny, poľského a maďarského jazyka. Uverejňoval pod pseudonymom: A. Sv. Bystrický, Detvan, A. S. Pohronský, Turanský, Turský, Urpinov, Urpinský. Zahynul ako príslušník dobrovoľníckeho oddielu v srbskej Drinskej pechote 4. júla 1876 pri bitke pri Sriemskej Rači. Postavenie pamätníka som financoval z vlastných prostriedkov. Všetko uvedené je iba jedna časť aktivít, ktoré boli realizované z mojej iniciatívy a úprimne dúfam a verím, že v rokoch, ktoré sú pred nami, vykonáme omnoho viac v prehlbovaní srbsko-slovenských kultúrnych a spoločenských vzťahov.

SYMPÓZIUM MODERNÉHO ČLOVEKA

Jozef Polom, Veľká Británia

Dňa 24. júla 2021 sa v Londýne uskutočnilo Sympózium moderného človeka – stretnutie tvorcov a priateľov umenia. Vystavovatelia umenia z českej a slovenskej obce momentálne pôsobiacej v Spojenom kráľovstve predstavili svoju tvorbu v priestoroch reštaurácie Bohemia House, v prostredí, ktoré sa z hľadiska svojho spoločenského významu a širokej ponuke nápojov a chutných jedál českej a slovenskej kuchyne stalo pre mnohých na zahraničných cestách miestom domovu najbližším.

Sympózium moderného človeka. Foto: Jozef Polom

Medzi vystavované diela talentovaných umelcov patrili maľby, fotografie, sklodekorácia, tlač, odevníctvo a literatúra. Sympózium sa nieslo v šume diskusií o tom, kto je to moderný človek, a o potrebe tvorby v dnešnom modernom svete. V rečníckej časti jednotliví vystavovatelia predstavili seba aj svoju tvorbu a pútavo rozprávali o ich cestách za umením, zahraničných cestách. Po rečníckej časti a potom, ako si všetci výborne pochutnali na skvelej večeri, sa o veselú náladu účastníkov sympózia a hostí postaral talentovaný akordeonista Gabriel Gazdík, ktorý peknými melódiami rozospieval a roztancoval nejedného zabávajúceho sa na spevavé tóny melódií moderných aj ľudových piesní. Ako zlatý klinec na konci programu predstavili svoju módnu kolekciu talentované módne návrhárky Jitka Tiztová a Danuše Sajvaldová, ktorá predstavila svoju kolekciu dámskych šiat pod vlastnou značkou SAJVALDesign.

Nadväzovanie a utužovanie úprimných priateľstiev, spoločné diskusie o umení, jeho potrebách, spoločenskom význame a hľadanie hodnôt človeka práve vo výsledkoch jeho tvorivej práce patrí k samotným koreňom spoločnosti, ktorá vzhliada k svojej budúcnosti ako k realizácii úspešného rozvoja kultúry, učenia a sebavedomia.

Veľké poďakovanie za pomoc pri organizácii patrí ochotnému personálu v Bohemia House, umelcom, ako aj hosťom sympózia.

ASPEKT SLOVANSKEJ VZÁJOMNOSTI VO VZŤAHOCH SLOVENSKEJ REPUBLIKY A KRÁĽOVSTVA JUHOSLÁVIE V ROKOCH 1939 – 1941

Martin Jarinkovič, Východoslovenské múzeum v Košiciach, Slovensko

Slováci spolu so Srbmi a čiastočne aj s Chorvátmi patria k národom s najviac vyvinutým slovanským cítením. Myšlienka slovanskej vzájomnosti má u týchto národov svoju historickú tradíciu, ktorá zohrala významnú rolu v procese ich národnej sebaidentifikácie. Možno konštatovať, že u Srbov a Slovákov slovanská myšlienka zohráva dodnes významnú identifikačnú funkciu. Trochu iný je v súčasnosti chorvátsky prípad, kde práve v dôsledku tragického vývoja srbsko-chorvátskeho spolužitia bol aspekt slovanskej vzájomnosti v národnom povedomí potlačený do úzadia.

Idea slovanskej vzájomnosti, ktorú práve Slováci ako Kollár, Šafárik či Štúr značne pomohli rozvinúť, predstavovala zároveň aj základný rámec rozvoja vzájomných vzťahov Slovákov s južnými Slovanmi. Mocným impulzom pre ich rozvoj bolo obdobie vzniku moderných národov tzv. „národného obrodenia". Slovenskí intelektuáli v kontaktoch so svojimi srbskými a chorvátskymi kolegami hľadali oporu voči vzrastajúcemu asimilačnému tlaku Budapešti. Ich vyvrcholením bola synchronizácia postupu voči Maďarom v revolučných rokoch 1848 – 1849. Po dočasnom útlme kontinuitu vzťahov udržiavali v druhej polovici 19. stor. slovenské a chorvátske osobnosti duchovného života. Koncom 19. storočia sa podarilo obnoviť aj politickú spoluprácu v rámci formujúcej sa rumunsko-srbsko-slovenskej koalície v uhorskom sneme. Novú kvalitu do vzájomných vzťahov priniesol rozpad rakúsko-uhorskej monarchie. V rámci Československa a Juhoslávie sa Slováci a Chorváti ocitli v kvalitatívne podobnom postavení, čo zbližovalo ich záujmy. Ani kontakt so srbským prostredím však nebol úplne pretrhnutý najmä vďaka existencii početnej slovenskej menšiny vo Vojvodine. Tamojší slovenskí intelektuáli boli nositeľmi tradície vzájomnej interakcie v kultúrnej oblasti pretrvávajúcej od čias národného obrodenia. Oficiálna zahraničná politika bola zas postavená na spojeneckom bloku Malej dohody združujúcej ČSR, Juhosláviu a Rumunsko, čo odrážalo aj záujmy Slovenska a Slovákov bez ohľadu na ich politickú orientáciu. Malá dohoda totiž predstavovala ochrannú hrádzu pred maďarským revizionizmom. Bol to životne dôležitý predpoklad slovenského rozvoja. Táto otázka významne vplývala aj na slovenské politicko-diplomatické snahy po zmene pomerov v strednej Európe nastolených Mníchovskou dohodou.

Štátny znak Kráľovstva Juhoslávie

Novým rozhodujúcim geopolitickým faktorom stredoeurópskeho priestoru sa stalo nacistické Nemecko, ktoré spôsobilo rozpad Československa a zároveň umožnilo vznik slovenského štátu (od prijatia ústavy 21. júla 1939 Slovenskej republiky). Samostatnosť nového štátu, vyhlásená snemom 14. marca 1939, bola okliešťená tzv. ochrannou zmluvou, ktorá Slovensko viazala tesne na Nemeckú ríšu v oblasti zahraničnej politiky, hospodárstva a vojenstva. Slovenská republika, ktorá ešte pred svojím vznikom stratila časť svojho územia v prospech Maďarska, pociťovala zo strany svojho južného suseda najväčšiu priamu hrozbu svojej existencie. Vedúce politické kruhy v Bratislave voči tejto hrozbe dúfali v ochranu zo strany Nemecka. Zároveň však hľadali intuitívne oporu aj v bývalých partneroch Československa z Malej dohody, pričom väčšiu ústretovosť našli v Rumunsku, ktoré po druhej Viedenskej arbitráži v auguste 1940 prišlo podobne ako Slovensko o časť svojho územia a krajina sa preorientovala na spoluprácu s Nemeckom. Vzťahy s Juhosláviou boli komplikovanejšie. Postoj Juhoslávie voči Slovensku, v takej podobe ako vzniklo, nebol napriek slovenským očakávaniam ústretový. Prejavilo sa to v skutočnosti, že Juhoslávia ponechala v Bratislave diplomatické zastúpenie nižšieho rangu v podobe generálneho konzulátu. Juhoslávia sa ani nenáhlila s úpravou tohto provizórneho stavu, čo sa dá chápať ako prejav nedôvery k stabilite a najmä trvácnosť nového štátneho zriadenia na Slovensku. Juhoslávia generálny konzulát 23. decembra 1939 pretvorila na diplomatickú agentúru, pričom na jej čele ponechala dovtedajšieho generálneho konzula Stanoje Simića. Ako poukázal srbský historik Milan Sovilj, diplomatické agentúry zriaďovala Juhoslávia v krajinách, ktoré nepovažovala za plne suverénne.

Podľa zaužívanej predstavy v českej a slovenskej historiografii Kráľovstvo Juhoslávia Slovenskú republiku uznalo de iure 8. júna 1939. Milan Sovilj však prišiel s poznatkom, že Juhoslávia uznala Slovenskú republiku až dňom oficiálneho začatia činnosti slovenského vyslanectva v Belehrade, teda 18. septembra 1939. Na čele slovenskej diplomatickej

Dr. Jozef Cieker v pracovni. Zdroj: Slovenský národný archív

misie v Belehrade pôsobil diplomat Dr. Jozef Cieker vo funkcii chargé d´affaires, ktorý podliehal slovenskému vyslancovi v Juhoslávii sídliacemu v Bukurešti s pôsobnosťou formálne zahŕňajúcou celý Balkán. Bola to reakcia na juhoslovanský postoj, pre ktorý sa nakoniec sídlo vyslanectva pre celý Balkán nezriadilo v Belehrade, ale v Bukurešti. Proces akreditácie diplomatického zastúpenia Slovenskej republiky v Juhoslávii bol dovŕšený 11. novembra 1939 nástupnou audienciou vyslanca Slovenskej republiky v Juhoslávii Dr. Ivana Milecza (pôsobiaceho v Bukurešti) a chargé d´affaires Ciekera u princa – regenta Pavla Karadjordjevića.

O tom, že Bratislava vkladala do partnerstva s Juhosláviou nádeje opierané aj o slovanské sentimenty, svedčí slovenská dobová tlač. Napr. v máji 1939 sa v denníku Slovák uvádza: *„... náš pomer k tejto slovanskej dŕžave nemôže byť iný ako úprimne žičlivý, dôstojný, pozitívny, lebo tak to diktuje hlas srdca i prísne zákony politickej reality.“* Článok publikovaný pri príležitosti odchodu juhoslovanského generálneho konzula Miloša Kičevaca z Bratislavy (z dôvodu menovania nového konzula Simića v reakcii na vznik slovenského štátu) zas uvádza: *„Z príležitosti jeho odchodu želá si slovenská verejnosť, aby tlmočil pri svojom príchode do Juhoslávie srdečné pozdravy spriatelenému národu juhoslovanskému a prispieval tam aj naďalej k pochopeniu záujmov mladého Slovenského štátu.“* Rozšírenosť sympatií k Juhoslávii zaznamenala aj juhoslovanská diplomacia v jednej z mála správ komentujúcich dianie na Slovensku, ktoré sa dochovali v Archíve Juhoslávie v Belehrade. Nie je preto prekvapujúce, že kalkulácie opreté o slovanský motív odráža aj analýza jedného z mála vtedajších zahraničnopolitických analytikov na Slovensku, pôvodom ruského emigrantského učenca prof. Juraja Garina Michajlovského, ktorý v denníku Slovák vo februári 1940 popri orientácii štátu na Nemecko zdôraznil aj to, že: *„Slovensko má prirodzene záujem i o bratské slavianske balkánske štáty, o Juhosláviu a Bulharsko, s ktorými malo mnoho spoločného v dejinách a s ktorými udržuje teraz Slovenská republika srdečné diplomatické styky.“* Už v tom čase však bolo zrejmé, že napriek nádejam Bratislavy sa vzájomné diplomatické vzťahy nevyvíjajú ideálne.

Skutočnosť, že Slovenská republika nebola v Belehrade vnímaná pozitívne, odrážajú správy Dr. Jozefa Ciekera zasielané do Bratislavy. V jednej z nich uviedol, že celé svoje snaženie smeroval k tomu, aby *„aspoň oficiálne kruhy informoval o tom, že to, čo sa stalo, bolo nevyhnuteľnou nutnosťou a že politika, ktorú sleduje slovenská vláda, musí byť za daných okolností taká, aká je.“* Vyjadril pri tom nádej, že *„... po čase prijdú na to, že Slovensko predsa ostalo a keď i majú pochybnosti o našej samostatnosti, predsa musia uznať, že je to jediné možné riešenie pre slovenský národ“* (správa sa nachádza v Slovenskom národnom archíve). Cieker sa snažil aktívne prezentovať Slovenskú republiku, komunikoval s predstaviteľmi tlače, politiky aj verejného života. Počas týchto návštev a kontaktov s juhoslovanskými predstaviteľmi sa zároveň oboznamoval s juhoslovanským (srbským) pohľadom na vývoj situácie v Európe. V svojich správach nezriedka zaznamenal výroky odrážajúce slovanské cítenie srbských verejných činiteľov. Napríklad v rozhovore s majiteľom a zároveň šéfredaktorom Pravdy Damjanom Sokićom Cieker vycítil *„že nemá rád Nemcov a že idea panslavizmu zdá sa mu najlepšou garanciou pre slovanské národy“* (SNA). Najvýraznejšie prejavy slovanskej solidarity však zaznamenal v súvislosti s chvíľkovým maďarsko-juhoslovanským diplomatickým zbližovaním, ktoré vyústilo do maďarsko-juhoslovanského paktu o večnom priateľstve z 12. decembra 1940. Cieker dostal viacero ubezpečení od srbských predstaviteľov o tom, že vzťahy s Budapešťou sú len prejavom pragmatizmu. Duch slovanskej solidarity odráža viacero výrokov (ktoré sú doložené v jeho správach v Štátnom archíve v Bratislave). Ilija Jukić napríklad vyhlásil, že: *„... Juhoslávia bude mať svoje slovo pri upravení strednej Európy a nedopustí, i keď má teraz veľmi dobré vzťahy k Maďarsku, aby Maďarsko sa rozširovalo na úkor slovanských národností.“* Bývalý podpredseda poslaneckej snemovne Dr. Dragan Damić ho zasa ubezpečoval o tom, že *„priateľstvo juhoslovansko-maďarské je efemérne. Nemožno si predstaviť, aby Srb alebo Chorvát mal rád Maďara“*. Vzťah k Slovensku pritom označil za citový na rozdiel od maďarsko-juhoslovanského vzťahu, ktorý označil za produkt politickej kalkulácie. Zástupca mi-

nistra zahraničných vecí Miloje Smiljanić Ciekera ubezpečil *„že neopomenie z času na čas zodpovedným maďarským kruhom naznačiť, že osud Slovenska pre Juhosláviu nie je celkom indiferentný"*. Podobného, hoci všeobecnejšieho uistenia sa Ciekerovi dostalo od ministra poľnohospodárstva Branka Čubrilovića, ktorý ho ubezpečil *„že hoci v tomto chaose, v ktorom sa rodí nová Európa, každý stará sa v prvom rade o seba, predsa Juhoslávia myslí i na Slovensko, ktoré je predsa slovanský a spriatelený štát"*. Podobné ubezpečenie dostal dokonca aj počas úradnej návštevy u patriarchu srbskej pravoslávnej cirkvi v Sriemskych Karlovciach 28. marca 1940. Patriarcha Gavrilo Ciekerovi pri tejto príležitosti povedal, že: *„Hoci máme teraz dobrý pomer k Maďarsku, to nijako neznamená, že by sme sa zo svojej slavianskej cesty odklonili. O jednom Vás môžem ubezpečiť, že v rozhodných okamihoch slovenský národ môže počítať so sympatiami srbského národa."* Napriek týmto viac-menej verbálnym deklaráciám solidarity sa vzťahy medzi SR a Juhosláviou niesli a vyvíjali v nesentimentálnom, vysoko pragmatickom duchu. Jeho odrazom bola obchodno-hospodárska spolupráca, ktorú možno chápať ako jediné ako-tak úspešné odvetvie vzájomných vzťahov. Avšak celkovo boli vzájomné diplomaticko-politické vzťahy plné disharmónie. Problémy vyplývali z odlišných politicko-spoločenských pomerov, na ktorých boli oba štáty postavené. Juhoslávia, hoc sa aj sama postupne takticky prispôsobovala rastúcemu nemeckému tlaku, vnímala Slovensko ako nesuverénny nemecký satelit. Belehradské elity vnímali nemeckú expanziu nielen s obavou, ale aj s odhodlaním odolať nemeckému tlaku, pokiaľ sa len bude dať. V srbskom národe pretrvávali negatívne emócie voči Nemcom z čias 1. svetovej vojny. Nemecký postup v Európe vyvolával v Srboch prirodzený odpor. Tieto nálady musela do istej miery rešpektovať pri svojom taktizovaní aj pragmaticky orientovaná vláda, ktorá sa dostávala stále viac do stretu s mienkou srbskej verejnosti. V reálnej politike sa toto taktizovanie premietlo do politiky obojakosti, ktorú často spomínal Cieker vo svojich správach. O juhoslovanskom postoji voči Slovenskej republike vypovedá skutočnosť, že napriek nadviazaniu diplomatických vzťahov Juhoslávia paralelne udržovala kontakty s predstaviteľmi československej exilovej vlády a tolerovala, či dokonca podporovala činnosť a organizáciu československého odboja na svojom území. Belehrad bol jedným z centier odboja a významnou prestupnou stanicou pre utečencov na Západ. Do podpory odbojovej činnosti priamo na Slovensku bola aktívne zapojená aj juhoslovanská diplomatická misia v Bratislave, ktorá sprostredkovávala odbojovým kruhom spojenie so zahraničím. Juhoslávia nebola ochotná vyjsť v ústrety slovenským požiadavkám o zvýšenie úrovne svojho diplomatického zastúpenia na úroveň vyslanectva. Na druhej strane Bratislava nebola ochotná vyjsť v ústrety srbskej pravoslávnej cirkvi v požiadavke uznania jej jurisdikcie nad pravoslávnymi farnosťami na východnom Slovensku. V súvislosti s vydaním Josefa Dřímala, v Bratislave žijúceho českého dobrovoľníka v srbskom vojsku z 1. svetovej vojny, do rúk nemeckého gestapa sa vzájomné vzťahy na prelome rokov 1940/41 dostali dokonca na bod mrazu. Pretavilo sa to až do vzájomnej animozity medzi diplomatickým predstaviteľom Juhoslávie v Bratislave Simićom a slovenským chargé d´affaires v Belehrade Ciekerom.

Dr. Jozef Cieker, chargé d´affaires Slovenskej republiky v Belehrade. Zdroj: Slovenský národný archív

Svoju rolu v tomto vývoji vzťahov zohrala od počiatku aj tradícia československo-juhoslovanských vzťahov a zdanlivo paradoxne aj v Srbsku dosť rozšírená všeslovanská idea, pre ktoré bola Slovenská republika vytvorená na troskách Československa za pomoci Hitlera vnímaná podozrievavo. Plne sa to odráža v komentári už spomínaného patriarchu Gavrila, ktorý zaznamenal vo svojej správe Cieker: *„my hľadeli sme a hľadíme na katastrofu republiky čsl. ako na katastrofu Slovanstva... Nám sú všetci Slovania blízki. Ľutujeme Čechov, ľutujeme i Poliakov"*.

Paradoxne tak práve odlišne chápané slovanstvo tvorilo jeden z významných pilierov vzájomného nedorozumenia. Srbské vnímanie Slovenska cez prizmu slovanstva bolo ovplyvnené tradíciou srbsko-českých vzťahov spred 1. svetovej vojny, ako aj medzivojnového spojenectva stavaného na súzvuku ideológií čechoslovakizmu a juhoslavizmu. Spájala ich negácia slovenských aj chorvátskych emancipačných ašpirácií. Pre Bratislavu však znamenala idea slovanskej vzájomnosti komplikácie vzhľadom na reálnu politiku orientovanú na Nemecko, ako aj negatívne skúsenosti s čechoslovakizmom. Vláda sa tejto idey, stojacej pri zrode slovenského emancipačného hnutia, nemohla vzdať, na druhej strane ju musela prispôsobovať aktuálnej politickej línii a vývoju nemeckej expanzie v Európe. Kompromisom bol vládnymi kruhmi za pochodu prispôsobovaný variant slovanskej vzájomnosti akcentujúci v opozícii voči čechoslovakistickému „slovanstvu" štúrovskú koncepciu postavenú na svojbytnosti jednotlivých slovanských národov.

Z hľadiska praktickej politiky Bratislava nazerala na Belehrad ako na potenciálnu „slovanskú" oporu voči maďarskej hrozbe. Na druhej strane Belehradu, ktorý ju vnímal ako nerovného partnera, nemala čo ponúknuť. Práve naopak, rozbitím ČSR Belehrad stratil na tomto poli dôležitého spojenca, čo ho nútilo hľadať cestu porozumenia s Budapešťou. Záujmy oboch štátov teda reálne nemali priesečníky, ktoré by ich mohli zblížiť. Deklarovaná, avšak odlišne vnímaná slovanská vzájomnosť v tom veľa nemohla zmeniť.

ŠLINGER AKO BUNEVSKÉ PÍSMO

Sandra Iršević, Matica bunjevská, Srbsko

Biela výšivka s ľudovými motívmi tzv. šlinger je typická pre Bunevcov žijúcich v Srbsku. Táto technika našla svoje uplatnenie aj vo svete módy. V poslednom čase sa totiž biela výšivka objavuje aj na rúškach alebo na šatách. Kedysi bol šlinger mimoriadne zastúpený práve u Bunevcov. Konkrétne z rôznych druhov šlingeru vynikal práve ten na bielom plátne, do ktorého sa vystrihávali dierky a tie boli následne obšité bielou vyšívkou. Aj napriek tomu, že technológie a strojové spracovávanie textílií sa prudko rozvíjali, bunevské ženy si zachovávali ručné vyšívanie šlingeru a tomuto svojmu kumštu dnes učia mladých.

Biela výšivka s ľudovými motívmi označovaná ako šlinger. Foto: autorka príspevku

Ľubica Mandić zo Subotice sa už vyše 20 rokov venuje šlingovaniu, resp. bielej výšivke. Povolaním je obuvníčkou, no vždy sa túžila naučiť aj túto techniku. Keď celý svet zasiahol covid-19 v roku 2020, Ľubica sa rozhodla vyrábať rúška, ktoré boli zároveň aj módnym doplnkom. V poslednej dobe sa čoraz viac mladých dievčat zaujíma o šlingované sviatočné šaty. *„Šlingovať ma naučila Krista Bukvić, ktorá pôsobila v odbočke KUS ‚Bunevka'. Je to naša tradičná výšivka na bielom plátne a vyšíva sa bielou niťou. To znamená, že nie je pestrá, namačkaná. Ozdoby sa môžu vypracovať veľmi pekne, bohato alebo striedmo. Hlavne sa robia dierky alebo lístky, ktoré vznikajú kombináciou týchto dvoch detailov, my tak vlastne vytvárame svojrázny obraz na plátne,"* hovorí Ľubica Mandićová.

Jej práce nachádzame aj na posteľných obliečkach, záclonách, obrusoch či čipkách, no táto výšivkárka túžila použiť šlingovanie aj na iných textíliách, preto šlinguje aj šaty alebo výšivku aplikuje aj na toaletné taštičky. Takéto kúsky sa nachádzajú aj v Holandsku a Chorvátsku a čoraz častejšie aj v Srbsku.

„Záujem o túto výšivku a jej použitie v domácnosti je veľmi veľký. Detaily na šatách zvyknú byť veľmi pekné. Mala som objednávky k 18-ke alebo k iným slávnostným príležitostiam. Dievky si ho obľubujú. V južnom a západnom Srbsku je veľký záujem o šlingované obliečky a záclony, čo nás trochu aj prekvapilo, lebo v týchto lokalitách majú svoju typickú výšivku. S cieľom zaujať mladšie generácie sa snažím vyhľadávať farebné textílie a také, ktoré sa nekrčia," vysvetľuje šikovná výšivkárka.

Výšivka sa môže aplikovať na nové, ale aj na staré šaty, Ľubica si to všetko dohodne s krajčírkou, najviac však ide o príležitosti, akými je krst, svadba či maturita. Všetky šaty tohto druhu sú unikátne a jedinečné.

Pripomeňme si, že ešte v stredovekom Srbsku sa dievčatá učili ručným prácam, kam patrilo vyšívanie a štrikovanie, a neskôr sa aj v Juhoslávii, v rámci školského predmetu pod názvom domácnosť, deti učili vyšívať.

ROZHOVOR S PREDSEDOM MATICE CHORVÁTSKEJ MIROM GAVRANOM, Chorvátsko

Zhovárala sa Zuzana Pavelcová, riaditeľka Krajanského múzea Matice slovenskej, Slovensko

„Najsilnejšou stránkou našej Matice je jej členstvo. Ľudia v Chorvátsku veľmi pozitívne vnímajú Maticu chorvátsku ako strážkyňu našej tradície, ale aj staviteľku budúcnosti nášho národa."

Miro Gavran bol v novembri 2021 zvolený za predsedu Matice chorvátskej. Celosvetovo je známy ako chorvátsky literát. Narodil sa v roku 1961 v učiteľskej rodine v slavónskej obci Trnava neďaleko Novej Gradišky. Jeho diela boli preložené do viac ako štyridsiatich jazykov, v dvesto päťdesiatich vydaniach doma i v zahraničí. Jeho drámy a komédie mali viac ako štyristo divadelných premiér po celom svete, videli ich viac ako štyri milióny ľudí. Je zrejme jediným žijúcim dramatikom na svete, ktorému až v piatich krajinách zorganizovali jemu venovaný divadelný festival založený výlučne na jeho hrách a komédiách. Je najhranejším súčasným chorvátskym dramatikom doma i v zahraničí. Debutoval v roku 1983 hrou *Kreontova Antigóna* v Činohernom divadle Gavella v Záhrebe, v ktorej umelecky silným spôsobom hovoril o politickej manipulácii.

Získal asi tridsať literárnych a divadelných ocenení v Chorvátsku a v zahraničí, vrátane ceny STREDEUROPEAN TIME 1999 pre najlepších stredoeurópskych spisovateľov za celé dielo v Budapešti v Maďarsku a ceny EUROPEAN CIRCUIT 2003 v Záhrebe za potvrdenie európskych hodnôt.

Vyštudoval dramaturgiu na Divadelnej, filmovej a televíznej akadémii v Záhrebe. V rokoch 1986 až 1992 pôsobil ako dramatik a divadelný režisér divadla *Záhreb ITD*. Od januára 1993 žije a pracuje ako profesionálny spisovateľ. Jeho divadelné a prozaické texty boli zaradené do mnohých antológií a zbierok antológií doma aj v zahraničí. Jeho dielo študujú na mnohých univerzitách po celom svete. Je jedným z mála európskych dramatikov, ktorí mali premiéru svojej hry (*Kings and Grooms*) v najvýznamnejšom americkom divadelnom centre EUGENE O'NEILL THEATRE CENTER vo Waterforde v roku 1999. V apríli 2014 bol Miro Gavran zvolený za člena Ruskej akadémie literatúry v Moskve a v máji toho istého roku za spolupracovníka Chorvátskej akadémie vied a umení v Záhrebe. V novembri 2016 sa stal členom Slovanskej akadémie literatúry a umenia so sídlom v bulharskom meste Varna.

V roku 1996 prevzal od prezidenta Chorvátskej republiky vyznamenanie Rad Danice Chorvátskej s tvárou Marka Marulića. Bol chorvátskym kandidátom na cenu Andersen za rok 2016 (najvýznamnejšie svetové ocenenie za literatúru pre deti). V januári 2016 získal Striebornú medailu Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR za dlhoročnú prácu v oblasti slovensko-chorvátskej divadelnej a literárnej spolupráce, pričom v auguste toho istého roku získal Vyznamenanie kniežaťa Branimira s náhrdelníkom. Od svojich 20 rokov žije v Záhrebe. Je ženatý s herečkou Mladenou Gavranovou, s ktorou v roku 2002 založil divadlo GAVRAN. Ich syn Jacob je herec.

Predseda Matice chorvátskej Miro Gavran počas vystúpenia. Foto: Mirko Cvjetko

Miro Gavran, predseda Matice chorvátskej. Foto: Mirko Cvjetko

Ste predsedom Matice chorvátskej, ktorá v tomto roku oslávila svoje 180. výročie. Chorvátska pošta k výročiu vydala pamätnú poštovú známku, Matica pripravila podujatia. S akými plánmi Matica chorvátska vstúpila do tohto jubilejného roku: čo sa jej podarilo naplniť a čo ju ešte v tomto roku čaká?

Je to skutočne významné jubileum, ktoré sme sa rozhodli oslavovať celoročne. V januári sme kúpili dve kamery a spustili sme matičný podcast. Otvorili sme sériu fór Konfrontácie v Matici chorvátskej, pretože sme presvedčení, že Matica chorvátska by sa mala zaoberať všetkými dôležitými spoločenskými, vedeckými a politickými otázkami. Potešujúce je najmä to, že naša členská základňa za prvých päť mesiacov vzrástla v porovnaní s rovnakým obdobím minulého roka o 300 % a v rovnakom percente nás viac sledujú chorvátske médiá. Práve dokončujeme film o prvých 180 rokoch našej Matice a pustili sme sa do realizácie množstva nových projektov, z ktorých sa väčšina zviditeľní na jeseň.

Každá z matíc slovanských národov je dnes inak legislatívne ukotvená, odlišne financovaná a na základe toho vyvíja rôzne typy aktivít. Ako je to dnes s Maticou chorvátskou? Akým spôsobom je financovaná, kto v nej pracuje a čím sa aktuálne zaoberá?

Našu Maticu väčšinou financujú dve ministerstvá: ministerstvo kultúry a médií a ministerstvo vedy a vzdelania, ďalej sú to príjmy od darcov, členské príspevky, prenájom niektorých priestorov, ktoré sú naším majetkom, a príjmy z predaja našich kníh a časopisov. V posledných rokoch sa nám podarilo získať prostriedky z projektu EÚ a dúfame, že sa nám to podarí aj v ďalších rokoch, aj keď sa domnievam, že vysoká byrokracia pri účtovaní týchto prostriedkov už dávno prekonala opis byrokratického aparátu v dielach Franza Kafku. Vo všeobecnosti sa na kultúru a vzdelávanie vynakladá oveľa menej peňazí než doteraz.

Predsedníctvo Matice chorvátskej. Foto: Mirko Cvjetko

Matica chorvátska má členstvo aj miestne odbory/matice. Ako fungujú jej jednotlivé zložky? Matice sa stretávajú s nezáujmom mladých ľudí. Je to aj u vás podobné?

Snažíme sa prilákať mladých ľudí prostredníctvom stredoškolských profesorov, asistentov a vysokoškolských profesorov na vysokých školách. Máme programy ako Škola mediálnej kultúry, Mladí hudobníci v Matici, ktoré sú určené špeciálne pre mladých ľudí a atraktívnym výberom fór sa ich snažíme prilákať. V Chorvátsku máme presne 100 pobočiek, v Bosne a Hercegovine ďalších 15 a vo svete ďalších 9. Každá pobočka má organizačnú, riadiacu a finančnú nezávislosť, no každá pobočka rešpektuje ústredie Matice chorvátskej v Záhrebe.

Významnú prezentáciu výsledkov výskumnej činnosti Matice chorvátskej zabezpečuje jej vydavateľstvo. Čo aktuálne vydala Matica chorvátska?

Práve nám vyšla siedma kniha História Chorvátov viažuca sa na 20. storočie. Vydali sme nový preklad Danteho Pekla ku koncu jubilejného 700. výročia úmrtia tohto veľkého talianskeho a svetového spisovateľa, jedného z našich najčítanejších a významných autorov. Viktor Žmegač vydal svoju novú knihu o najlepších európskych románoch podľa vlastného výberu. Samozrejme, pravidelne vychádzajú aj naše tlačoviny: dvojtýždenník Vijenac a časopisy Kolo a Hrvatska Revija.

S čím sa aktuálne Matica chorvátska borí a naopak, čo považujete za jej najsilnejšie devízy?

Keďže našu centrálnu budovu v Záhrebe pred dvoma rokmi poškodilo zemetrasenie, naším najväčším problémom je, že musíme nájsť peniaze a spôsob, ako ju dobre a kvalitne zrekonštruovať. Je to budova, ktorá bola postavená už v roku 1887.

Najsilnejšou stránkou našej Matice je jej členstvo. Ľudia v Chorvátsku veľmi pozitívne vnímajú Maticu chorvátsku ako strážkyňu našej tradície, ale aj ako staviteľku budúcnosti nášho národa.

Nezabudnite, že za posledných 180 rokov sa na území dnešného Chorvátska vystriedalo päť krajín, ak k tomu pripočítame Európsku úniu, tak je to šesť, dá sa povedať, že všetko sa mení, ale Matica chorvátska je večná.

Matica slovenská v minulom roku vydala prvé číslo informačného spravodajcu slovanských matíc a slovanských inštitúcií v troch jazykových mutáciách – Slovanský obzor. Na stránkach tohto periodika prezentuje činnosť a aktuality jednotlivých matíc s úmyslom prepájania informácií z diania v slovanskom svete. Ako tento počin hodnotíte?

Tento čin považujem za mimoriadne pozitívny a myslím si, že všetci v Európe by sme mali byť vďační Matici slovenskej za to, čo urobila v prospech všetkých slovanských matíc a inštitúcií.

DVA „ČIERNE ROKY“ (2020 A 2021) MATICE SLOVENSKEJ V MARTINE

Slovenská i slovanská kultúra je chudobnejšia o viacero matičných osobností

Pavol Parenička, Slovenský literárny ústav Matice slovenskej, Slovensko

V rokoch 2020 a 2021 krátko po sebe zomrelo viacero bývalých významných pracovníkov Matice slovenskej v Martine. V roku 2020 to boli 2. marca polyglot, jazykovedec, etnolingvista a literárny archivár Viliam Mruškovič a 12. júna knihovník a cirkevný historik Štefan Hanakovič. V roku 2021 odišli na večnosť 24. januára archivár, ikonograf, výtvarník a básnik Viliam Sokolík, 19. apríla literárny vedec, redaktor, publicista a spisovateľ Tomáš Winkler, 22. júla knihovník, bibliograf, kultúrny politik a spisovateľ Miroslav Bielik a 27. novembra literárny múzejník, kultúrny a cirkevný historik, publicista, redaktor, prekladateľ a rusista Juraj Chovan-Rehák. Viacerí zo zomrelých martinských matičiarov dlhoročne vykonávali zodpovedné funkcie správcov, vedeckých tajomníkov, riaditeľov odborov a vedúcich oddelení Matice slovenskej. Do zamestnaneckého pomeru v nej prichádzali od polovice minulého storočia a pôsobili v inštitucionálnej zložke Matice slovenskej celú svoju profesijnú kariéru, pričom ako predstavitelia najstaršej a vrcholnej kultúrnej a vedeckej inštitúcie na Slovensku šírili jej dobrú povesť i vedeckú kredibilitu doma, ale aj v zahraničí, osobitne v slovanskom svete. Títo vedúci vedeckí pracovníci Matice slovenskej sa zaslúžili o rozvoj slovenského knihovníctva, bibliografie, literárnej a kultúrnej histórie, literárneho archívnictva a múzejníctva, ale výraznú stopu zanechali aj v oblasti umeleckej tvorby, osobitne v dejinách literatúry a výtvarníctva, a to aj v medzinárodných a slovanských súvislostiach. V hromadnom spomienkovom nekrológu nemožno vymenovať všetky diela a aktivity nedávno zomrelých matičiarov, preto si, aj to iba lakonicky v informatívnej skratke, pripomenieme len tie ich činnosti a práce, ktoré mali presah na slovensko-slovanské vzťahy.

Kultúrny historik, literárny archivár, filológ, polyglot, etnolingvista a prekladateľ **PhDr. Viliam Mruškovič** (1940 – 2020) pracoval v rokoch 1970 až 2001 v Matici slovenskej v Martine. Sprvu bol riaditeľom Literárneho archívu a vedeckým tajomníkom, v rokoch 1987 až 1990 zastával funkciu správcu Matice slovenskej, napokon pracoval v jej Archíve literatúry a umenia. Viliam Mruškovič sa ako literárny historik uviedol monografickou prácou *Slovensko-lužickosrbské literárne vzťahy* (1980).

Dominantnou oblasťou jeho výskumov však bola porovnávacia jazykoveda a etnolingvistika. V tejto súvislosti učebné texty pre knihovníkov Jazyky Európy (1983) rozpracoval do monumentálnej monografie a svojho vrcholného diela *Európa jazykov a národov na prahu tretieho tisícročia* (2008), ktorú vydala Matica slovenská, súčasne v nej venoval pozornosť aj vetve slovanských jazykov, ich indoeurópskemu pôvodu, genéze, typológii, klasifikácii a súčasnému stavu.

V roku 1988 Viliam Mruškovič napísal v slovenčine rozsiahlu informatívnu príručku *Matica slovenská. Sprievodca*, ktorá vyšla roku 1989 aj v ruskej mutácii (*Matica slovackaja. Putevoditeľ*). Pre slovakistiku a slavistiku majú pamenný význam jeho súpis *Slaviká v Archíve literatúry a umenia Matice slovenskej* (1993) a tematický inventár *Pramenné dokumenty k dejinám Slovenska a Slovákov od najstarších čias po prvú fázu slovenského národného obrodenia v zbierkach Slovenskej národnej knižnice* (2008).

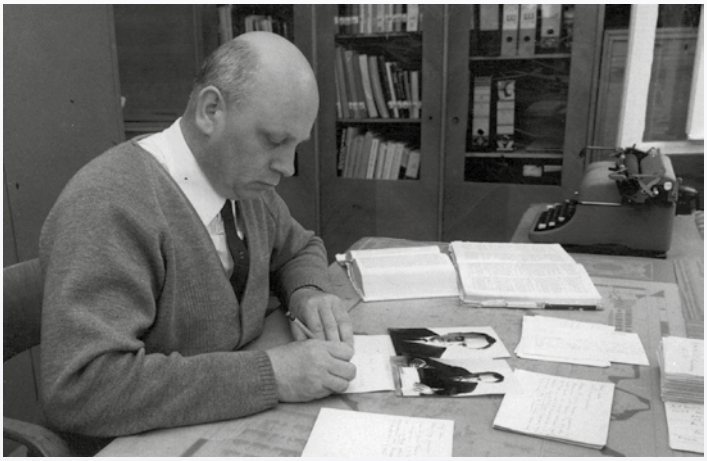

Literárny archivár, knihovník, bibliograf, vydavateľský pracovník, editor prameňov, kultúrny historik, teoretik fotografie, ikonograf, básnik a výtvarník **PhDr. Viliam Sokolík** (1927 – 2021) pôsobil v Matici slovenskej v Martine v rokoch 1958 až 1991, pričom jeho ťažiskovým pracoviskom sa stal Archív fotodokumentačných pamiatok Archívu literatúry a umenia, ktorý viedol v rokoch 1965 až 1987 a kde tvorivo zúročil svoje bohaté kultúrnohistorické vedomosti, knihovnícke a vydavateľské skúsenosti aj kreativitu výtvarného talentu. V archívnej činnosti sa Viliam Sokolík zameral na budovanie zbierok fotografií a ich akvizíciu i katalogizáciu, vrátane veľkého a mimoriadne cenného fondu unikátnych obrazových dokumentov viažucich sa na život a dielo svetoznámeho ruského spisovateľa, mysliteľa a sociálneho reformátora Leva Nikolajeviča Tolstého, ktoré Matica slovenská získala z početných pozostalostí viacerých slovenských tolstojovcov, predovšetkým Dušana Petroviča Makovického. Ikonografickou problematikou sa Viliam Sokolík zaoberal v svojom vrcholnom diele *Nepísané pamiatky Matice slovenskej 1863 – 1969* (1969), navyše, s touto problematikou

zostavil dva priekopnícke zborníky *Obrazový archív 1 – 2* (1989 a 1994), kde uverejnil základné štúdie z oblasti histórie a teórie fotografie. Viliam Sokolík ako amatérsky výtvarník patril k špičke predstaviteľov insitnej maľby na Slovensku, pričom vytvoril aj kolekciu obrazov motivačne sa viažucich na svetoznáme prímorské kúpele Jalta na Kryme, kam chodieval na liečebné dovolenky.

Knižničný a archívny pracovník, literárny, kultúrny a matičný historik, redaktor, publicista a spisovateľ **PhDr. Tomáš Winkler, PhD.** (1940 – 2021), pracoval v rokoch 1961 až 1971 v Matici slovenskej v Martine, kde bol pracovníkom Literárneho archívu, vedúcim knižnice a redaktorom populárneho časopisu *Matičné čítanie*. Zo zamestnaneckého pomeru v Matici slovenskej Tomáša Winklera za aktivity a odmietavý postoj k okupácii Československa vojskami Varšavskej zmluvy roku 1968 v následnom období komunistickej normalizácie z politických dôvodov roku 1971 prepustili a totalitným režimom bol prenasledovaný, čo ho inšpirovalo k napísaniu autobiograficky štylizovaného románu z matičného prostredia ... *dlho budeme mŕtvi* (2008). Do Matice slovenskej sa Tomáš Winkler mohol vrátiť až po páde komunistického režimu a v rokoch 1990 až 2010 v nej pôsobil ako vedecký tajomník, zástupca šéfredaktora časopisu *Slovenské pohľady*, riaditeľ Pamätníka slovenskej kultúry a Slovenského literárneho ústavu, redigoval aj *Slovenské národné noviny.* Tomáš Winkler patril medzi najvýznamnejších historikov Matice slovenskej v celej takmer stošesťdesiatročnej epoche jej existencie. Matičnú minulosť, hnutie a postavy spracoval vo vedeckej syntéze *Matica slovenská. Dejiny a prítomnosť* (2003, s Michalom Eliášom), v dokumentárnych súboroch (*Matica slovenská v rokoch 1919 – 1945, Matica slovenská v rokoch 1945 – 1955*, 1. a 2. zv., 1971), populárno-náučných prácach (*Matica slovenská krajanom*, 1967; *Vrastanie do času. Rozprávanie o Matici slovenskej*, 1992; *Klenoty slovenskej národnej kultúry*, 1994; *Matica slovenská. Vrastanie do času*, 2013) a v informačnej príručke *Matica slovenská* (1995 a 1998, so Stanislavom Muntágom), ktorá vyšla aj v anglickej mutácii. V kultúrnohistorických prácach z matičných dejín si všímal aj činnosť slovanských matíc. Tomáš Winkler sa venoval aj biografickému výskumu a bol autorom viacerých prác o ťažiskových postavách slovenskej a slovanskej kultúry (*Perom a mečom. Biografia J. M. Hurbana,* 1982 a 1997; *Jozef Škultéty. Svedok čias minulých*, 2003). V tomto žánri spracoval i životnú dráhu a dramatické osudy najvýznamnejšieho slovenského tolstojovca Dušana Petroviča Makovického, ktorý žil v rokoch 1904 až 1920 v blízkosti Leva Nikolajeviča Tolstého a jeho rodiny v Jasnej Poľane v Rusku ako jej rodinný lekár a sekretár, v dokumentárne ladenej biografii *Dušan Makovický: tragické hľadanie života* (1991). Tomáš Winkler zostavil a bol zodpovedným redaktorom viacerých konferenčných a ústavných vedeckých zborníkov, ktoré vydala Matica slovenská (*Matiční dejatelia Michal Chrástek – František V. Sasinek; Štefan Moyses 1769 – 1869,* oba 1971; *Zborník Matice slovenskej. Literárna veda,* 2010). Podieľal sa ako člen autorského kolektívu na tvorbe monumentálneho encyklopedického *Slovníka slovenských spisovateľov 20. storočia* (2001), kde sú spracované aj heslá krajanských spisovateľov a zahraničných slovakistov.

Bibliograf, knihovník, kultúrny politik, spisovateľ, básnik a organizátor literárneho života na Slovensku **PaedDr. Miroslav Bielik** (1949 – 2021) v rokoch 1973 až 2013 pôsobil v Matici slovenskej v Martine, kde zastával funkcie riaditeľa Slovenskej národnej knižnice, vedeckého tajomníka, správcu a napokon riaditeľa Slovenského literárneho ústavu. Ako knihovník a bibliograf vypracoval projekt *Kooperácia systému slovenskej národnej bibliografie s ostatnými automatizovanými systémami v ČSSR* (1979) a bol vedúcim ďalšej projektovej úlohy *Koncepcia a rozvoj Slovenskej národnej knižnice do roku 2000* (1984), pripravil informačnú príručku *Słowenska Biblioteka Narodowa* (1991, s Tomášom Trancygierom). V rokoch 1995 až 1997 Miroslav Bielik redigoval informačný časopis Matice slovenskej *Matičné slovo.* V oblasti historickej dokumentológie sa spoločne s českým historikom Janom Rychlíkom a americkým historikom českého pôvodu Thomasom D. Marzikom podieľal na vydaní výnimočnej knihy dokumentov *R. W. Seton-Watson and his relations whit the Czechs and Slovaks 1 – 2* (1995 – 1996), ktorú vydala Matica slovenská v spolupráci s Ústavom T. G. Masaryka v Prahe.

Tento komentovaný súbor dokumentov približuje aktivity britského politika, diplomata, historika, publicistu a významného slavistu Roberta Williama Setona-Watsona známeho pod pseudonymom Scotus Viator, ako aj jeho politickú a diplomatickú účasť na konštituovaní sa, zahraničnom odboji a vzniku prvej Československej republiky roku 1918.

Miroslav Bielik sa od mladosti venoval beletristickej tvorbe. Patril medzi významných súčasných slovenských básnikov, bol autorom viacerých básnických zbierok (*Čas je tichý posol mysle*, 2003; *Nepatrný pohyb po naklonenej rovine,* 2005; *Koncom jedného X-ročia*, 2009; *Zamyslenie*, 2013; *Čas večne prítomný*, 2019). V oblasti prozaickej tvorby napísal romány *Skutočnosti. Benátsky diptych 1 – 2* (2007 – 2010) a *Kaleidoskop* (2013), v ktorých sa prezentoval ako postmodernistický autor. Niektoré jeho básnické zbierky, romány a výbery z diela boli preložené do češtiny, rumunčiny a srbčiny. Miroslav Bielik zostavil, okrem iných, antológiu poézie klasikov národných literatúr podunajských štátov *Veľký pán Dunaj* (2019), spoločne s Katarínou Kolárikovou aj reprezentačnú antológiu slovenskej poézie o Dunaji *Duní Dunaj* (2020). V rokoch 2013 až 2021 vykonával funkciu predsedu Spolku slovenských spisovateľov, v ktorom najmä po zorganizovaní Kongresu slovenských spisovateľov v Trenčianskych Tepliciach od roku 2016 rozvinul bohatú spoluprácu s krajanskými aj inonárodnými, najmä so spisovateľmi a profesijnými literárnymi, kultúrnymi a matičnými inštitúciami zo slovanských krajín, osobitne zo Srbska.

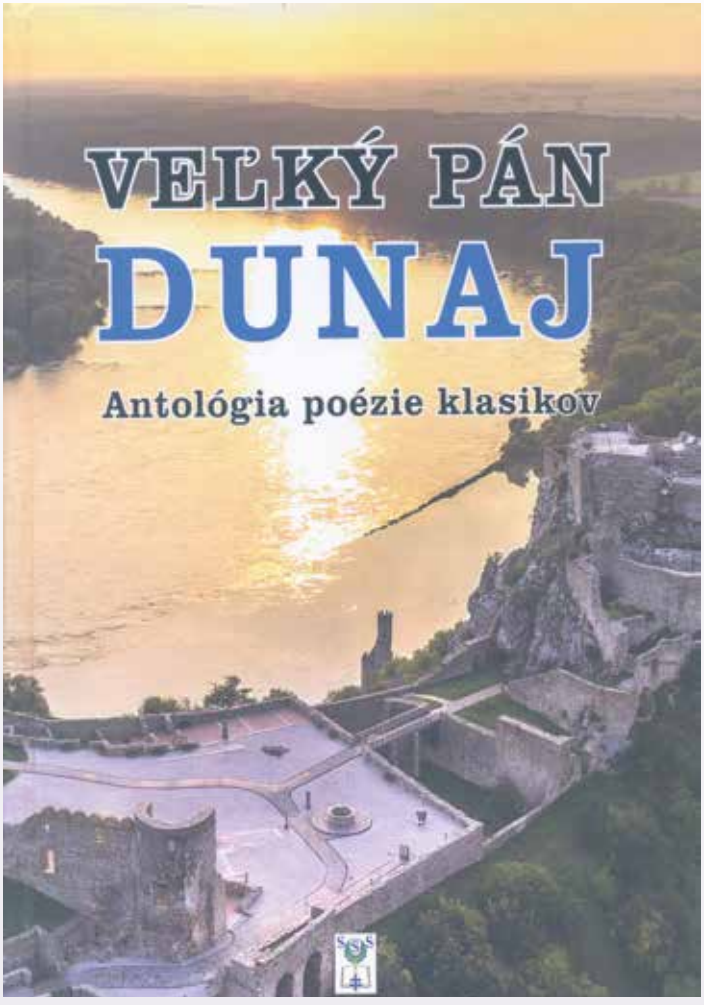

Literárny a kultúrny historik, múzejník, editor, publicista, redaktor, spisovateľ a prekladateľ **Juraj Chovan-Rehák** (1931– 2021) bol v rokoch 1965 až 1990 vedúcim Literárneho múzea Matice slovenskej v Martine. Venoval sa literárnej vede a kultúrnej histórii, predovšetkým cyrilo-metodskej tradícii a problematike prvej fázy slovenského národného obrodenia, osobitne bernolákovskému hnutiu. Súčasne participoval na vzniku a rozvoji literárneho múzejníctva na Slovensku, v oblasti filologických štúdií sa zaoberal rusistikou, predovšetkým sa zameriaval na rusko-slovenské literárne vzťahy a prekladal z ruštiny. Juraj Chovan-Rehák spoločne s Imrichom Sedlákom spracoval scenár pre expozíciu Literárneho múzea Alexandra Sergejeviča Puškina v Brodzanoch pri Partizánskom, ktoré bolo súčasťou Matice slovenskej a vysunutým pracoviskom jej Literárneho múzea, pod názvom *Vzťahy Slovenska k ruskej a sovietskej literatúre* (1978). Úvahy, informácie, fakty o tejto významnej inštitúcii a jej expozíciu nanovo v súlade s modernými literárno-múzejnými trendmi po rekonštrukcii a inovácii múzea, opätovne v autorskej spolupráci s Imrichom Sedlákom, predstavil v rozsiahlom sprievodcovi *Literárne múzeum A. S. Puškina Partizánske – Brodzany* (1987). Tematiky Puškina sa týkal aj jeho preklad životopisného diela ruského hudobného skladateľa a publicistu Aleksandra Abramoviča Krejna *Zápisky z Puškinovho domu* (1989), ktorý vydala Matica slovenská. Juraj Chovan-Rehák napísal doslov k autobiografickej práci významného českého maliara a knižného ilustrátora Jaroslava Vodrážku, pôsobiaceho dlhodobo na Slovensku aj v Matici slovenskej, pod názvom *Mánesovou stopou* s podtitulom *Maliarove poznámky z leta 1946* (1973). Ako editor na vydanie pripravil jazykovedné a slovakistické práce legendárneho slovenského vedca, slovakistu, slavistu, matičného dejateľa a slavianofila Jozefa Škultétyho sústredené v jeho 7. zväzku súborného *Diela* (1992).

Na pamiatku 1150. výročia príchodu slovanských apoštolov sv. Cyrila a Metoda na územie Veľkej Moravy napísal publikáciu *Misia zo Solúna* (2014). Vrcholným dielom Juraja Chovana-Reháka v spoluautorstve s Mariánom Augustínom Húskom a Františkom Vnukom bola rozsiahla kultúrnohistorická monografia *Západ verzus Východ* s podtitulom *Kresťansko-slovenský a európsky pohľad na súperenie Západu a Východu* (2016).

Významných predstaviteľov matičnej, slovenskej, česko-slovenskej a slovanskej vedy, literatúry a umenia, ako boli Viliam Mruškovič, Viliam Sokolík, Tomáš Winkler, Miroslav Bielik či Juraj Chovan-Rehák, sme si stručne pripomenuli výbermi z ich bohatého diela ohraničenými slovanským a slavistickým presahom. Tieto výnimočné osobnosti nás síce v rokoch 2020 až 2021 v krátkom časovom intervale osemnástich mesiacov fyzicky opustili a sú, s výnimkou Juraja Chovana-Reháka, pochované na Národnom cintoríne v Martine, ale natrvalo v Matici slovenskej aj širšom slovenskom, česko-slovenskom a slovanskom kultúrnom priestore tu ostávajú ako trvalé hodnoty prítomné ich rozmanité vedecké, dokumentárne, populárno-náučné, archívne, múzejné, publikačné, literárne a ďalšie umelecké diela. Týchto všestranne orientovaných martinských matičiarov možno v istom význame právom považovať aj za velikánov slovanstva. Česť ich pamiatke!

K STOROČNICI NARODENIA TIBORA KÖNIGA

Katarína Pucovská, informačný portál kulpin.net, Srbsko

Tibor König sa narodil pred 100 rokmi v Petrovci a tragicky zahynul pred 69 rokmi 19. apríla 1953. Tibor-Michal König sa narodil 5. júna 1922 v Petrovci, v rodisku skončil ľudovú školu, na petrovskom gymnáziu maturoval v školskom roku 1939/40. Keď vojna začínala, študoval medicínu na Belehradskej univerzite. Počas okupácie mravne a hmotne podporoval národnooslobodzovacie hnutie, ale už vo februári 1942 ho okupanti zatkli a odviedli do zlopovestnej navosadskej „Armie", odkiaľ ho neskoršie prepustili, ale bol stále pod dozorom. V septembri 1943 ho odviedli do koncentračného tábora do Poľska, ale začiatkom októbra 1944 sa mu podarilo prestúpiť k Červenej armáde. Po II. sv. vojne sa vrátil do oslobodeného Petrovca a od roku 1947 vyučoval dejepis a občiansku výchovu na gymnáziu v Petrovci, kde pôsobil do svojej tragickej smrti 19. apríla 1953. Pochovaný je na petrovskom cintoríne a do jeho hrobky neskôr pribudla jeho manželka Zuzana Königová (1927 – 2011) a najnovšie do hrobky uložili aj urnu s popolom ich dcéry Jarmily Königovej (1950 – 2020).

Počas šiestich rokov pracovnej doby veľa toho urobil. V novembri 1947, keď sa vrátil do oslobodeného Petrovca, hneď sa aktívne zaradil do mládežníckej a čoskoro aj straníckej onganizácie. Súčasne sa zamestnal v redakcii Hlasu ľudu najprv ako redaktor a od roku 1948 ako hlavný a zodpovedný redaktor. Bol členom okresného výboru Zväzu komunistov, členom predsedníctva Slovenskej kultúrnej rady a funkcionárom viacerých spoločensko-politických organizácií. Hoci bol zamestnaný ako šéfredaktor Hlasu ľudu, bol aj mimoriadnym profesorom gymnázia a Učiteľskej školy v Petrovci. Pripravoval sa aj na vedeckú dráhu. Skúmal spoločenské vzťahy a slovensko-srbské styky a posledne pracoval na obsiahlejších dejinách Petrovca. Ešte ako žiak V. triedy gymnázia sa aktívne zapojil do práce krúžku Sládkovič, vtedy písal hlavne básne. V tlači začal spolupracovať ako žiak VII. triedy gymnázia vo vtedajšej Národnej jednote. Ako novinár a publicista písal už úvodníky, články, úvahy, komentáre, pamflety, kritiky, ale aj reportáže a kurzívky. Okrem Hlasu ľudu spolupracoval aj v Našom živote, Rozhľadoch, Ľudovom kalendári, Slobodnej Vojvodine, Letopise Matice srbskej, v novinách Glas omladine a v rozhlase. Okrem Národnej jednoty niektoré básne uverejnil aj v Ľudovom kalendári a Novom živote. Medzitým diaľkovo študoval dejiny na vyššej pedagogickej škole. Nachádzal sa pred diplomovou skúškou, keď po ťažkom dopravnom nešťastí zomrel v nemocnici JĽA v Novom Sade 19. apríla 1953.

„Bol život jeden –
zriekanie jedno veľké
a šťastie jedno
v cestách boja nájdené."

Keďže Tibor König bol historikom a rád písal, napriek nežičlivému osudu, ktorý pretrhol jeho život v najproduktívnejšom veku, predsa za sebou zanechal pozoruhodnú stopu. Bol dobrým rečníkom, často vystupoval na mnohých podujatiach, veľa publikoval, podporoval literárny krúžok Sládkovič a v roku 1953 bol redaktorom Ľudového kalendá-

Tablo maturantov Štátneho reálneho gymnázia v Petrovci.
Tibor König je vpravo dole. Zdroj: kulpin.net

ra... Dôkladnejšie sa venoval aj srbsko-slovenským stykom a na túto tému bol jeho obsiahly text uverejnený v knižke Odkaz, ktorá tlačou vyšla v Petrovci v roku 1975. Ide o zborník prác členov krúžku Sládkovič na gymnáziu v Petrovci a vydaná bola pri príležitosti 50. výročia založenia Žiackeho samovzdelávacieho krúžku Sládkovič na Gymnáziu Jána Kollára v Petrovci a 30. výročia oslobodenia a víťazstva nad fašizmom. V nej je zverejnený text Tibora Königa SVETOZÁR MILETIĆ A SLOVÁCI. Uvádzame kratší výňatok z úvodných strán tohto článku, kde sa autor zameriava na hlboké korene slovensko-srbskej kultúrnej spolupráce:

„Oslavujúc päťdesiate výročie smrti Svetozára Miletića, chceme poukázať na tesnú spoluprácu medzi týmto veľkým srbským bojovníkom a slovenskými revolucionármi koncom prvej a v druhej polovici XIX. storočia. No slovensko-srbská spolupráca, ktorá sa tak jasne manifestovala počas Svetozára Miletića, má hlboké korene. Považujeme za nutné aspoň v krátkosti vylíčiť túto spoluprácu, aby sme zistili jej ďalší organický vývoj počas Svetozára Miletića.

Zaznamenané sú početné styky medzi Srbmi a Čechmi a Slovákmi ešte v stredoveku. Dejiny zaznamenali účasť českých a slovenských rytierov v boji Srbov proti Turkom, tak ako na druhej strane poznáme juhoslovanských hrdinov, ktorí sa preslávili na Slovensku alebo v Čechách. Táto galéria sa môže začať Bjelošom Uroševićom z XII. storočia a pokračovať až po srbského despotu Pavla Bakića v XVI. storočí. Zaujímavé sú aj styky medzi Karlom IV., »otcom vlasti«, a cárom Dušanom. Hľa, čo o bratskom spolucítení voči českému a slovenskému národu vyspieval srbsky ľudový pevec, dávajúc do úst cárovi Dušanovi tieto slová:

»Još ja imam roda plemenita...
a što mi je ponajđalja seja,
Moja seja gospođa Ljubuša
Baš u gradu, u Zlatnome Pragu...
Da mi seji do nevolje dođe,
Prešao bih zemlju i gradove,
Da se seji u nevolji nadem...«

O týchto stredovekých stykoch dalo by sa hovoriť hodne – o Slovákovi Blažejovi zo Salky, ktorý v tridsiatych rokoch XV. storočia šíril v Srieme a Báčke učenie Jána Husa, o Dimitrovi Srbinovi, ktorý v XVI. storočí chodil po Slovensku, rozširujúc učenie Primoža Trubara, o početných Srboch a Chorvátoch, ktorí chodievali na bratislavský snem od roku 1526, o mnohých srbských študentoch, ktorí čerpali vedomosti v Bratislave, Modre, Trnave, Komárne atď., atď. Títo študenti zaujímali potom popredné miesta v srbskom kultúrnom, vedeckom, politickom a spoločenskom živote. Stačí spomenúť, že, medziiným, na Slovensku študovali prví srbskí historici Pavle Julinac a Jovan Rajić, veľký Dositej Obradović a iní.“

V upevňovaní slovensko-srbských vzájomných stykov dôležitú úlohu zohrali aj prví profesori Slováci na gymnáziu v Sriemskych Karlovciach, ktorého šesťdesiate výročie založenia sme oslavovali práve tohto roku. Dokonca aj prvým jeho správcom bol Slovák Ján Gross a potom Andrej Voľný. Profesori boli Slováci Karol Rumy a Pavel Magda. S týmto posledným sa viaže údajne aj príchod Pavla Jozefa Šafárika do Nového Sadu. Pavel Magda bol Kollárov učiteľ. Keď sme už pri týchto koryfejoch slovanskej vzájomnosti: Šafárikovi, Kollárovi – treba zdôrazniť zvlášť teplé a bratské vzájomné vzťahy medzi Jánom Kollárom na jednej a Ljudevitom Gajom na druhej strane, treba vyzdvihnúť teplý a láskyplný pomer medzi veľkým čiernohorským vladykom a básnikom Njegošom a Štúrom. Hľa, ako písal Petar II. Njegoš Ľudovítovi Štúrovi:

„Svud te vidim djeno dubiš u zrcala mističeski,
S mrakama se gordo boriš, glas venčišeš na lučama...
a ti smjelo igrajući na zenitu točku sjediš
sa nje himne prostorima uz sudebne žice poješ...“

Mohli by sme znovu uviesť celú galériu ľudí – XIX. storočí aj zo srbskej, aj zo slovenskej strany, ktorí vynikli horlivým propagovaním srbsko-slovenskej vzájomnosti. Tak napríklad srbský spisovateľ Todor Pavlović bol Kollárovým duchovným žiakom a prekladal zo slovenského do srbského jazyka. Pavle Stamatović preložil slovenskú hymnu. Štúrov bratislavský žiak Dimitrije Teodorović, neskôr profesor lýcea v Kragujevci, preložil Kollárovu knihu *O slovanskej vzájomnosti*. Srbský učenec a štátnik Jovan Bošković, ináč modranský žiak, preložil Štúrovu knihu *O národných povestiach a piesňach plemien slovanských.* Biskup Nikanor Grujić bol čestným členom Matice slovenskej. Do tejto plejády patria aj Jovan Ilić, srbský básnik a minister, pedagóg Đorđe Natošević a iní.

Keďže sme už trochu hlbšie zašli do rozboru srbsko-slovenských vzťahov v minulosti, nemôžeme nespomenúť aj tie početné zväzky, ktoré sa zrodili v našich slovenských a nám blízkych srbských osadách. Azda najkrajšou manifestáciou týchto zväzkov boli takzvané kulpínske voľby, ktoré sa stali symbolom slovensko-srbskej vzájomnosti. Totižto v kulpínskom okrese bola uzavretá zmluva medzi Slovákmi a Srbmi v tom zmysle, že za poslanca budú voliť raz Slováka a druhý raz Srba. O tom svojho času písal aj Nár. hlásnik: *„V tomto okrese (kulpínskom – pozn. T. K.) ešte pred 9 rokmi uzavrený je medzi Slovákmi a Srbmi dohovor, dľa ktorého vzájomne zaväzujú sa raz voliť Slováka a druhý raz Srba za vyslanca“* (Národný hlásnik, 25. septembra 1875, číslo 209).

Náhrobný kameň Tibora Königa. Zdroj: kulpin.net

VYŠIEL NOVÝ ALMANACH SLOVÁCI V POĽSKU

Milica Majeriková-Molitoris, Spolok Slovákov v Poľsku, Poľsko

MAJERIKOVÁ-MOLITORIS, Milica. *Almanach Slováci v Poľsku XXII.* Spolok Slovákov v Poľsku, Krakow, 2021.

Koncom minulého roka uzrel svetlo sveta už dvadsiaty druhý ročník vedeckej ročenky *Almanachu Slováci v Poľsku*, ktorý ako každoročne prináša odborné štúdie renomovaných autorov zo života slovenskej komunity v Poľsku či území, ktoré obývala a obýva. V dejinách Slovákov v Poľsku pritom môžeme nájsť množstvo rozmanitých udalostí, osobností, ale aj dejinných zvratov, ktorých interpretácia má rôzne podoby. V najnovšom *Almanachu Slováci v Poľsku XXII.* tak nájdete širokú paletu poznatkov z týchto dejín, obohatenú o pramenný materiál a výskumné aktivity autorov.

Do raného novoveku vás zavedie štúdia historičky a latinčinárky Mgr. Kataríny Karabovej, PhD., *Zamagurské obce Nová Belá, Krempachy a Spišská Stará Ves vo svetle kánonickej vizitácie spišského prepošta Jána Palfalvaja z rokov 1655 a 1656*, ktorá obsahuje úvodnú štúdiu, latinský prepis a slovenský preklad kánonických vizitácií spomínaných obcí. Keďže tieto vizitácie sa dočkali vôbec svojho prvého slovenského prekladu, prinášajú množstvo informácií nielen o cirkevnom, ale aj bežnom živote v Novej Belej, Krempachoch a Spišskej Starej Vsi pre širokú verejnosť v radoch Slovákov v Poľsku aj na Slovensku.

Novátorskou je tiež štúdia archeológa a historika umenia Mgr. Michala Čajku, PhD., Hornooravské domy s výškou, ktorá sa venuje špecifickej skupine stavebných historických pamiatok najsevernejšej časti Oravy – šľachtickým kúriám. Okrem opisu predmetných kúrií autor upozornil aj na unikátnu skutočnosť, že podľa najnovších výskumov je kúria rodu Moňákovcov najstaršou profánnou drevenou architektúrou na celej Orave.

Do obdobia vypuknutia druhej svetovej vojny vás zavedie štúdia historika PhDr. Ľudomíra Molitorisa, PhD., *Účasť Slovenskej republiky na vojne proti Poľsku v dňoch 1. – 15. septembra 1939*. Nájdete v nej nové poznatky k uvedenej téme, ako aj polemiku s viacerými mýtmi a kontroverznými tvrdeniami spojenými s účasťou slovenskej armády na ťažení proti Poľsku.

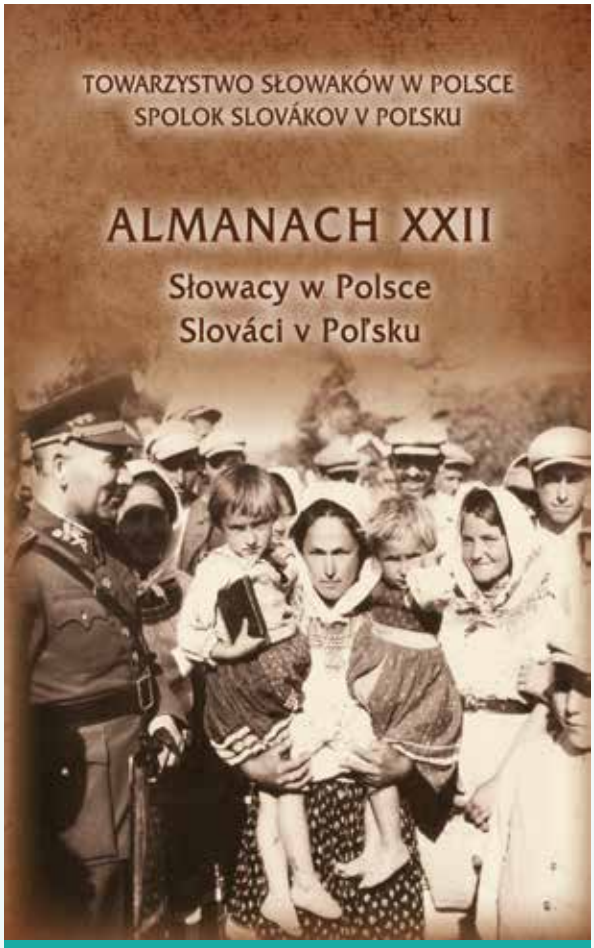

Almanach Slováci v Poľsku XXII., obálka

O povojnových udalostiach pojednáva štúdia *Slovenský exodus po druhej svetovej vojne* z pera historičky PhDr. Milice Majerikovej-Molitoris, PhD. Dozviete sa v nej viac o doteraz málo pertraktovanej téme vysťahovalectva Slovákov z území severného Spiša a hornej Oravy, ktoré boli v roku 1945 pripojené k Poľsku, do Československa, vrátane príčin, kvantifikácie, rozmiestnenia či právneho postavenia týchto utečencov.

Novšiu históriu opisuje šéfredaktorka časopisu Život Mgr. Agáta Jędrzejczyková vo svojej štúdii *Tradícia dychovej hudby v Novej Belej*. Prezentuje v nej dejiny vyše storočnej dychovej hudby, ktorá bola počas svojej existencie vždy spojená so slovenským národným hnutím v Poľsku. Okrem samotných dejín podáva aj informácie o osobnostiach, ktoré sa zaslúžili o jej rozvoj.

O súčasných udalostiach pojednáva odborný článok etnológa Dr. Jerzego S. Lątku pod názvom *Od „provokácie v Čiernej Hore" (1991) po vmurovanie základného kameňa Slovenského kultúrneho domu v Jablonke (2019)*. Autor tu poukazuje na mnohé zaujímavé skutočnosti a animozity zo súčasných dejín Slovákov v Poľsku a života na slovensko-poľskom pohraničí.

Záver almanachu patrí práci *Etnická identita Slovákov v Poľsku*, ktorá je magisterskou prácou rodáka z Krempách, etnológa a etnografa Mgr. Mareka Bryju. V nej sa môžete dozvedieť viac o teórii etnickej problematiky, ale aj o konkrétnych výskumoch týkajúcich sa etnickej identity Slovákov v Poľsku spred zhruba desiatich rokov.

Najnovší *Almanach Slováci v Poľsku XXII.* vyšiel s podporou Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí, Ministerstva vnútra a správy Poľskej republiky (Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji RP) a, samozrejme, Spolku Slovákov v Poľsku. Je k dispozícii v centrále spolku v Krakove, pričom postupne ho budeme distribuovať aj do jednotlivých miestnych skupín. Kúpiť ho možno tiež v našom internetovom obchode na webovej stránke www.tsp.org.pl.

PRIPOMÍNAME SI

2022 ROK ODKAZU ŠTÚROVCOV

V roku 2022 si Matica slovenská a slovenská verejnosť pripomína okrúhle 200. výročie narodenia viacerých štúrovských a matičných dejateľov. Štúrovci sa vo vrcholnej fáze národného obrodenia v polovici 19. storočia podieľali na princípe ľudovosti na kodifikovaní spisovnej slovenčiny, reprezentovali slovenskú romantickú literatúru známu ako Štúrova škola, umenie, kultúru, osvetu a vedu. Stali sa šíriteľmi revolučných myšlienok nemeckej klasickej filozofie, ktoré absorbovali počas štúdií na nemeckých univerzitách a s úspechom ich realizovali v procese konštituovania a emancipovania Slovákov ako moderného novodobého národa s osobitou rečou i kultúrou. Štúrovské aktivity na prelome epoch feudalizmu a kapitalizmu v rámci demokratizačného kontextu meruôsmych európskych pohybov vyvrcholili v kultúrnopolitických programoch, ktoré vošli do našej histórie ako Žiadosti slovenského národa z roku 1848 a kontinuálne aj roku 1861 v podobe Memoranda národa slovenského. Štúrovci pri napĺňaní memorandových cieľov sa zaslúžili roku 1863 o vznik Matice slovenskej. Štúrovská generácia sa nám dnes bezkonkurenčne javí ako najvýznamnejšia generácia v celých slovenských dejinách.

Z tohto dôvodu Matica slovenská vyhlásila letopočet 2022 za **Rok odkazu štúrovcov**. Matica slovenská pri tejto príležitosti usporiadala a ešte plánuje pripraviť desiatky vedeckých, populárno-náučných a osvetových podujatí po celom území Slovenska.

SILNÝ ROČNÍK 1822

kategória mladší štúrovec (z výstavy o štúrovcoch)

Pavol Parenička, Slovenský literárny ústav Matice slovenskej, Slovensko

Neexistovali veľkí ani malí **štúrovci**, všetci boli dôležití, veď pred nimi stáli len veľké a ušľachtilé úlohy. Každý z členov štúrovskej družiny vkladal do národného hnutia to najlepšie, čo v ňom bolo, usiloval sa byť nápomocný a oddaný Ľudovítovi Štúrovi. Veľa záležalo aj od talentu a intelektu, individuálnych schopností, ale tiež od ďalších okolností, no všetci **štúrovci** sa usilovali vydať zo seba to najlepšie, **plní ideálov chceli pracovať na povznesení ľudových vrstiev**, ich sebauvedomení, prebudení a zapojení sa **v procese dejinnej premeny Slovákov z feudálnej národnosti na moderný a uvedomelý národ.** Začalo sa tak diať v štúrovských študentských družinách, v celonárodnom kultúrnom spolku Tatrín a napokon aktivity štúrovcov a ich angažovanosť vyvrcholila v slávnom Slovenskom povstaní.

V roku 1822 sa narodili: pod Kriváňom pri Váhu v Liptove jeden z vrcholných predstaviteľov Štúrovej básnickej školy a romantickej poézie tajomný **básnik Janko Kráľ**. V údolí Rimavy v Gemeri-Malohonte pod Veprom prišiel na svet vodca mladšej štúrovskej generácie a jeden z popredných činiteľov národného hnutia odvážny **revolucionár Ján Francisci**. Spod Martinských holí a ľavého brehu Turca pochádzal najvýznamnejší propagátor štúrovského historizmu romantický **prozaik Ján Kalinčiak**. Pod Urpínom vo Zvolenskej stolici na pravom brehu Hrona začal púť životom veliteľ dobrovoľníkov a večne nespokojný hrdinský **kapitán Samuel Dobroslav Štefanovič**. Pod Muránskou planinou v Malohonte otvoril oči formovateľ základných štúrovských politických dokumentov a uvážlivý **právnik Štefan Marko Daxner**.

V roku 1822 sa na slovenskej zemi **narodili aj viacerí menej známi štúrovci**, ktorí stáli po Štúrovom boku pri jeho veľkých počinoch. V štúrovskom Slovanskom ústave v Bratislave sa angažovali **Jakub Grajchman, Ján Križan, August Horislav Krčméry** a **August Radislav Roy**, v Levoči **Rudolf Homola**. Vo februári 1843 bol pri vzkriesení slovenčiny prítomný **Ján Krasomil Gáber**. Po zosadení Ľudovíta Štúra z lyceálnej katedry na protest v marci 1844 z Bratislavy do Levoče odišli **Ľudovít Augustín Gál, Gustáv Adolf Koričanský, Karol Drahotín Hrenčík, Ľudovít Adolf Reuss.** V marci 1848 Slovenské povstanie príbelskou vzburou v Honte začal **Ján Rotarides** (s Jankom Kráľom). V júni 1849 v kazematách Komárňanskej pevnosti skonal povstalecký martýr **Ľudovít Jaroslav Šulek**.

Všetci mali v rodných listoch vpísaný letopočet 1822.

Ján Alexander Rotarides
15. február 1822 – 8. 12. 1900

Peter Michal Bohúň
29. september 1822 – 20. máj 1879

August Horislav Krčméry
1. november 1822 – 9. marec 1891

Ján Kalinčiak
10. august 1822 – 16. jún 1871

Ján Francisci
1. jún 1822 – 7. marec 1905

Janko Kráľ
24. apríl 1822 – 23. máj 1876

Samuel Dobroslav Štefanovič
19. august 1822 – 25. november 1910

Ján Križan
19. marec 1822 – 29. december 1904

2022
ROK ODKAZU
ŠTÚROVCOV

MATICA
SLOVENSKÁ

Rudolf Homola
1. apríl 1822 – 6. december 1898

Štefan Marko Daxner
26. december 1822 – 11. apríl 1892

Ľudovít Adolf Reuss
18. apríl 1822 – 25. september 1905

August Radislav Roy
18. január 1822 – 16. jún 1884

Jakub Grajchman
25. júl 1822 – 9. jún 1897

Hrob s pamätnou tabuľou revolucionára Ľudovíta Jaroslava Šuleka (12. september 1822 – 16. jún 1849) v Komárne